

แบบลักษณะงานเรือนริมน้ำ: สถานที่ขอบเขตรอยต่อและ การเชื่อมต่อความสัมพันธ์

Typologies of Waterfront Verandas:
Edging Place and Connections

ณรงพน ไล้ประกอบทรัพย์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Narongpon Laiprakobsup

Faculty of Architecture, Kasetsart University, Thailand

narongpon.l@ku.ac.th

Received 10 - 02 - 2023
Revised 24 - 04 - 2023
Accepted 08 - 06 - 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อค้นหาแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมของขานเรือนริมน้ำซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนริมน้ำของไทย ในแง่มุมของคุณลักษณะทางกายภาพร่วมกับวิถีชีวิตริมน้ำ การวิจัยตั้งอยู่บนข้อสันนิษฐานที่ว่าขานเรือนริมน้ำเป็นที่ว่างระหว่างกลางซึ่งทำหน้าที่เป็นสถานที่ที่รอยต่อของการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ การเปลี่ยนผ่าน และคุณลักษณะไม่เฉพาะเจาะจงของหน้าที่การใช้อยู่ ขานในเรือนไทยประเพณีในหลายภูมิภาคทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อการเชื่อมต่อหลอมรวมที่ว่าง วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมเป็นหนึ่งเดียว อย่างไรก็ตาม ขานเรือนริมน้ำยังขาดการตรวจสอบเชิงวิเคราะห์ในแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรม ในประเด็นของการจำแนกคุณลักษณะและความสำคัญของขานเรือนริมน้ำที่มีต่อชุมชนริมน้ำ การวิจัยนี้ประยุกต์ใช้กลยุทธ์กรณีศึกษาเพื่อดำเนินกระบวนการศึกษา โดยเลือก 9 กรณีศึกษา ของขานเรือนริมน้ำตามแนวคลองอ้อมนนท์ จังหวัดนนทบุรี ตามเกณฑ์เงื่อนไขของที่ว่างระหว่างกลาง รวมทั้งการเก็บข้อมูลที่สำคัญ คือ ค่าโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงที่ว่าง การสังเกตการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมการใช้สอย และการสัมภาษณ์เพื่อกระบวนการติดตามการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาโดยกระบวนการการสร้างหน่วยและการจำแนกข้อมูลได้ประยุกต์ใช้เพื่อการบ่งชี้แบบลักษณะของขานเรือนริมน้ำ

บริบทของคลองอ้อมนนท์
นนทบุรี

Vicinity of Klong Om-Non,
Nonthaburi

ผลการวิจัยบ่งชี้ถึงการปรากฏของขานเรือนริมน้ำ 4 แบบลักษณะ ได้แก่ ศาลาริมน้ำ ขานขนานเรือนริมน้ำ ขานผนวกศาลาริมน้ำ และเฉลียงริมน้ำ โดยที่ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 20-25% ของพื้นที่รวมในชั้นล่างของเรือน ในแง่หนึ่ง แต่ละแบบลักษณะแสดงออกถึงรูปร่างคุณลักษณะเฉพาะของสถานที่ขอบเขตรอยต่อซึ่งอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเรือนริมน้ำและลำน้ำทั้งในเชิงสัญลักษณ์ของการบ่งบอกขอบเขตของเรือนและลำดับขั้นการเปลี่ยนผ่านของที่ว่าง ขณะที่ยกเว้นหนึ่ง ขานเรือนริมน้ำทั้ง 4 แบบลักษณะ มีคุณลักษณะร่วมของสถานที่ขอบเขตรอยต่อระหว่างกลางในการเปลี่ยนผ่านถึงเปิดโล่ง ความยืดหยุ่นเพื่อหน้าที่การใช้อยู่แบบผสมผสาน และสถานที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแบบไม่เป็นทางการของชุมชนริมน้ำ

โดยสรุป แบบลักษณะขานเรือนริมน้ำปรากฏตัวตนเป็นสัญลักษณ์ทางกายภาพที่สำคัญต่อเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ ถึงแม้ว่าบทบาทของขานเรือนริมน้ำเพื่อการเชื่อมต่อกับเส้นทางคมนาคมทางน้ำได้ลดน้อยลงไป ขณะที่การขยายตัวของโครงการที่พักอาศัยใหม่ย่านขานเมืองได้ขยายตัวท่ามกลางชุมชนริมน้ำ

โดยปราศจากการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับสายน้ำและชุมชนดั้งเดิม การทำความเข้าใจกับแบบลักษณะชานเรือนริมน้ำจะสนับสนุนการประยุกต์ การออกแบบสถานที่รอยต่อริมน้ำไปสู่รูปทรงร่วมสมัยอย่างมีความหมาย การพัฒนาสถานที่รอยต่อริมน้ำบนพื้นฐานของแบบลักษณะที่มีอยู่ก่อนหน้า จะนำเสนอการประสานความเป็นมิตรทางสภาพแวดล้อม ระหว่างมรดกทาง วัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำและการพัฒนาในอนาคต ซึ่งจะสืบสานเอกลักษณ์ ของชุมชนริมน้ำ

คำสำคัญ: แบบลักษณะทางสถาปัตยกรรม, ชานเรือนริมน้ำ, สถานที่ขอบเขต รอยต่อ, การเปลี่ยนผ่านเชิงที่ว่าง, เรือนริมน้ำ

Abstract

This research aims to build an architectural typology of waterfront-dwelling verandas, a defining habitat for many communities living along the rivers of Thailand. The waterfront veranda is, in this paper, considered as an *in-between* space, a place at the edge of two spheres, a place that separates but also connects, and also a place of transition. Verandas in Thai traditional dwellings are considered as essential elements of the domestic space, encapsulating the lifestyle of their residents and their connection to the neighboring environment. Yet, despite their outstanding features and their significance for communities, they have not received much attention from heritage practitioners and architectural historians. This paper builds this typology on the basis of nine case studies of waterfront dwellings surveyed along the Om-Non Canal, Nonthaburi Province. The survey offered the author of this paper an opportunity to explore spatial relation schemes, conduct observations on environmental behavior, and also interviews.

Survey findings show four emergent types of waterfront verandas: (1) pavilion type; (2) veranda type; (3) veranda-plus-pavilion type; and (4) gallery type, all of which approximately take up between 20-25% of the total ground floor area of the dwellings surveyed. On the one hand, each type surveyed features a distinctive spatial arrangement which testifies

to the relationship between the waterfront dwelling and the neighboring waterway and the boundary between the two spheres. On the other hand, all waterfront verandas share this common feature as an in-between and edging place in terms of semi-open transition and offer spatial flexibility for mixed use functionalities and social space for informal interactions with other residents of waterfront communities.

In conclusion, waterfront verandas encapsulate the sense of identity of waterfront communities even if water transportation among these communities has seen its role decline significantly. As new suburban residential developments encroach on these traditional waterfront neighborhoods without any connection to their immediate environment, understanding of this typology of waterfront verandas may offer alternatives for meaningful redevelopment of waterfront neighborhoods and contribute to reconcile the needs for preserving the cultural identity of waterfront communities with the pressure of future property developments.

Keywords: Architectural Typology, Waterfront Veranda, Edging Place, Spatial Transition, Waterfront Dwelling

บทนำ: ความสำคัญของชานเรือนริมน้ำ

ชานเรือนเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไทยที่สำคัญต่อประเภทอาคารของเรือนพักอาศัย ซึ่งมีบทบาทของการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ของที่ว่างทั้งภายในและภายนอกเรือน ถึงแม้ว่าชานเรือนจะไม่มีหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยเชิงที่ว่างที่ชัดเจน เฉกเช่นที่ว่างอื่น ๆ ของเรือน ชานเรือนปรากฏอยู่ในเรือนไทยเดิม เรือนไทยพื้นถิ่น และเรือนไทยร่วมสมัย¹ โดยเฉพาะในเรือนริมน้ำ ชานเรือนได้ปรากฏเป็นสถานที่รอยต่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรือนและสายน้ำ และที่สำคัญหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยและคุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชานเรือนริมน้ำได้ปรากฏในหลายรูปแบบซึ่งมีคุณลักษณะทางกายภาพและโครงสร้างความสัมพันธ์ของที่ว่างซึ่งแตกต่างกัน ที่สามารถกล่าวได้ว่าชานเรือนริมน้ำมี**แบบลักษณะ** (typology) ที่หลากหลายในการตอบรับกับวิถีชีวิตริมน้ำ นอกจากนี้ การปรากฏตัวตนอย่างเปิดเผยต่อสาธารณะของชานเรือนริมน้ำได้มีอิทธิพลที่สำคัญของการแสดงออกถึงภาพลักษณ์ของชุมชนริมน้ำและปฏิสัมพันธ์ของวิถีชีวิตแห่งสายน้ำ

ในบริบทของการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ เรือนริมน้ำเป็นที่พักอาศัยของชุมชน
ฐานน้ำ (water-based community) ในที่ราบลุ่มแม่น้ำและลำคลองซึ่งเป็น
เส้นทางคมนาคมหลักในอดีต โดยที่เรือนริมน้ำซึ่งตั้งอยู่บนบกและ/หรือ
กึ่งบกกึ่งน้ำ มีคุณลักษณะเฉพาะทางกายภาพของการเชื่อมต่อกับสายน้ำ
ผ่านชานเรือนริมน้ำ ในบริบทดังกล่าว การวิจัยนี้มีข้อสันนิษฐานที่ว่า ชานเรือน
ริมน้ำเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญของเรือนริมน้ำซึ่งตอบรับ
กับวิถีชีวิตแห่งสายน้ำ ชานเรือนริมน้ำแสดงออกถึงแบบลักษณ์ทาง
สถาปัตยกรรมของแบบแผนและโครงสร้างความสัมพันธ์ของที่ว่าง ซึ่งมี
บทบาทเป็น *ที่ว่างระหว่างกลาง* (in-between space) ที่ทำหน้าที่ *การเปลี่ยนผ่าน*
(transition) ทั้งการเชื่อมต่อความสัมพันธ์และขอบเขตระหว่างพื้นที่
ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะของลำน้ำ รวมถึงการเชื่อมต่อความสัมพันธ์
ทั้งทางกายภาพและทางวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำ ดังนั้น แบบลักษณ์
ทางสถาปัตยกรรมชานเรือนริมน้ำมิได้เป็นเพียงการแบ่งจำแนกประเภท
ตามลักษณะประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น แต่ยังเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์
ทางโครงสร้างองค์รวมของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมร่วมกับคุณลักษณะของ
ที่ว่าง รูปทรง และความสัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และ
วัฒนธรรม² เมื่อชานเรือนปรากฏตนเป็น *ที่ว่างเปลี่ยนผ่าน* โครงสร้างของที่ว่าง
จะพัฒนาขึ้นเป็นลำดับขั้นความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่ รวมถึงคุณลักษณะ
เชิงที่ว่างของความยืดหยุ่นเพื่อการปรับเปลี่ยนการใช้สอยได้เกิดขึ้น ในขณะที่
ชานเรือนทำหน้าที่เป็น *ที่ว่างระหว่างกลาง*³ นอกจากนี้ ชานเรือนเป็น *ที่ว่าง*
สำคัญของสถาปัตยกรรมไทยของการเชื่อเชืงต้อนรับทั้งในเชิงกายภาพและ
สัญลักษณ์ และรองรับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายนอกเรือนของผู้อยู่อาศัย⁴
ชานเรือนแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัวขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม
เมืองร้อนชื้นซึ่งตอบรับกับสภาพแวดล้อม⁵ หรือสามารถกล่าวได้ว่า ชานเรือน
เป็นสัญลักษณ์ทางกายภาพที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมและ
บริบททั้งในมิติทางสภาพภูมิศาสตร์และวิถีวัฒนธรรมของการดำรงอยู่

อย่างไรก็ดี การศึกษาองค์ประกอบของชานเรือนยังคงเป็นส่วนหนึ่งของการ
วิจัยสถาปัตยกรรมไทยเดิม ซึ่งยังขาดการทำความเข้าใจในเชิงแบบลักษณ์
ทางสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะแบบลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของชานเรือน
ริมน้ำซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนริมน้ำดั้งเดิม ยังขาดการศึกษา
วิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในเชิงทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม ในขณะที่ชุมชนริมน้ำ
ในชานเมืองของกรุงเทพมหานครกำลังเผชิญกับความท้าทายของการขยายตัว
ของเมืองและการพัฒนาโครงการอสังหาริมทรัพย์ ดังนั้น การวิจัยนี้มีเป้าหมาย
เพื่อพัฒนาแนวคิดของแบบลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของชานเรือนริมน้ำ
โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังนี้

1. เพื่อค้นหาและบ่งชี้แบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชานเรือนริมน้ำ
2. เพื่อบ่งบอกคุณลักษณะเฉพาะของแบบลักษณะของชานเรือนริมน้ำทั้งในเชิงโครงสร้างความสัมพันธ์องค์รวม หน้าที่การใช้สอย คุณภาพเชิงที่ว่างและรูปทรง และความสัมพันธ์กับวิถีชุมชนริมน้ำในแถบชานเมือง

การวิจัยแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชานเรือนริมน้ำจะนำไปสู่ความเข้าใจแบบแผนทางสภาพแวดล้อมและความสำคัญของชานเรือนริมน้ำที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ชุมชนริมน้ำ และที่สำคัญแบบลักษณะของชานเรือนริมน้ำจะเป็นแบบแผนของการพัฒนาแนวคิดการออกแบบสถาปัตยกรรมริมน้ำร่วมสมัย ซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างรากฐานทางวัฒนธรรมและการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ชานเรือน สถานที่ระหว่างกลาง และแบบลักษณะ

ชานเรือนริมน้ำเป็นทั้งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ และสถานที่ระหว่างกลางซึ่งทำหน้าที่การเปลี่ยนผ่านระหว่างที่พักอาศัย สายน้ำ และชุมชนริมน้ำ คุณลักษณะเฉพาะของชานเรือนริมน้ำได้สะท้อนถึงแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ครอบคลุมถึงแบบแผนโครงสร้างความสัมพันธ์ของที่ว่าง หน้าที่การใช้สอย และเอกลักษณ์ของสถานที่ ดังนั้นการวิจัยนี้จึงมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ 1) บทบาทชานเรือนในสถาปัตยกรรมไทย 2) สถานที่ระหว่างกลาง และ 3) แบบลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ชานเรือนเป็นคุณลักษณะเฉพาะที่สำคัญของสถาปัตยกรรมไทยที่แสดงออกถึงบทบาทของที่ว่างของการเชื่อมต่อและเปลี่ยนถ่ายลำดับความสัมพันธ์ของที่ว่างระหว่างพื้นที่ใช้สอยเฉพาะเจาะจง (designated space)⁶ ดังเช่น ชานในเรือนไทยเป็นที่ว่างของการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ภายนอกและเรือนนอน เรือนครัว รวมถึงเรือนต่อขยาย ชานในเรือนไทยเดิมมีความสำคัญเชิงพื้นที่ใช้สอยเฉพาะเจาะจงอื่น ๆ โดยที่มีขนาดพื้นที่มากกว่า 40% ของพื้นที่ทั้งหมดของเรือน และมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นภายนอกเรือน เช่น การพักผ่อน การต้อนรับแขก การประกอบประเพณีต่าง ๆ การตากผลผลิตทางเกษตรกรรม รวมถึงการทำสวนบนชานเรือน⁷

ดังนั้นชานเรือนจึงเป็นพื้นที่ใช้สอยแบบไม่เฉพาะเจาะจง (undesignated space) ในการสนับสนุนกิจกรรมของเรือนที่หลากหลาย หรือสามารถกล่าวได้ว่า ชานเรือนมีศักยภาพของความยืดหยุ่นและการซ้อนทับของที่ว่างประโยชน์ใช้สอยในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ชานเรือนในสถาปัตยกรรมไทยมีหลากหลายรูปแบบและแตกต่างกันในแต่ละถิ่นฐานที่ตั้ง อย่างไรก็ตาม ชานเรือนในแต่ละท้องถิ่นปรากฏคุณลักษณะคล้ายคลึงกันใน 3 ลักษณะ คือ 1) ชานแดด เป็นลานกลางแจ้งของเรือนไม่มีหลังคาคลุมเพื่อกิจกรรมกลางแจ้ง 2) ชานร่ม หรือ ระเบียง เป็นที่ว่างรอยต่อยกระดับที่อยู่ในร่มมีหลังคาคลุม และเป็นโถงหน้าเรือนนอน และ 3) ชานเล่น เป็นพื้นที่สัณฐานอยู่ระหว่างเรือนแต่ละหลังเพื่อเชื่อมต่อเรือนในหมู่เข้าไว้ด้วยกัน และเพื่อการระบายอากาศ⁸ นอกจากนี้ชานเรือนเป็นเอกลักษณ์ของเรือนไทยที่ได้รับการประยุกต์ใช้กับสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย โดยทำหน้าที่เป็นโถงกลางของเรือน หรือที่เรียกว่า “พื้นที่อย่างชาน” เพื่อการเชื่อมต่อที่ว่างภายในเรือน การรวมตัวของสมาชิกในครอบครัว และการมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ⁹

จากคุณลักษณะของชานเรือนที่กล่าวไว้ข้างต้นสามารถบ่งบอกได้ว่าชานเรือนเป็นที่ว่างระหว่างกลาง ซึ่งทำหน้าที่ของการแบ่งแยกและการเชื่อมต่อ ความแตกต่างของที่ว่างซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณที่อยู่ใกล้กัน ในเชิงกายภาพที่ว่างระหว่างกลางสามารถจำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) ที่ว่างท่ามกลางหรือระหว่างพื้นที่กำหนดเฉพาะ 2) ที่ว่างรอยต่อในบริเวณขอบเขตของสถานที่ และ 3) ที่ว่างซ้อนทับ/ที่ว่างคาบเกี่ยวที่ขอบเขตหรือระหว่างพื้นที่กำหนดเฉพาะ¹⁰ ที่ว่างระหว่างกลางเปิดเผยถึงลำดับชั้นความสัมพันธ์และการซ้อนทับระหว่างที่ว่างใกล้เคียงซึ่งทำให้เกิดการรับรู้ถึง “ปรากฏการณ์ร่วม” (twin-phenomena)¹¹ รวมถึงการพัฒนาและส่งเสริมที่ว่างเฉพาะเจาะจงประโยชน์ใช้สอยซึ่งอยู่ใกล้เคียง ด้วยศักยภาพของความยืดหยุ่นและคุณลักษณะอเนกประสงค์ของที่ว่างระหว่างกลางในการสนับสนุนกิจกรรมเหตุการณ์ และปรากฏการณ์ ซึ่งจะก่อให้เกิดความหมายของสภาพแวดล้อมและโอกาสของการพัฒนาเป็นสถานที่ (place) ในบริเวณที่ว่างรอยต่อคุณสมบัติของที่ว่างรอยต่อเกิดจากมิติรายละเอียดของรูปร่างอาคารที่ผนวกกับการกำหนดพื้นที่ขอบเขตซึ่งมีลักษณะเป็นที่ว่างย่อยภายในที่ว่างอื่นๆ โดยรอบ (spaces within space) ในสภาวะของที่ว่างเปลี่ยนผ่าน เช่น อาร์เคดซึ่งเป็นที่ว่างรอยต่อของลานสาธารณะ¹² คุณลักษณะของที่ว่างรอยต่อ

เป็นสถานที่ในการดึงดูดผู้คนในการหยุดพักชั่วขณะ (pause) ตามองค์ประกอบของอาคารที่มีการกำหนดคุณภาพของที่ว่างในการเปิดโอกาสของการมีส่วนร่วมกับสถานที่โดยรอบและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น¹³ เถกเช่นงานในเรือนไทยเดิมซึ่งเป็นที่ว่างระหว่างกลางได้พัฒนาระบบความสัมพันธ์ของที่ว่างผ่านขอบเขตรอยต่อของสถานที่ซึ่งส่งผลต่อลำดับขั้นของการรับรู้สภาพแวดล้อมและความคุ้นเคยของสถานที่

ในมุมมองทางกายภาพคุณลักษณะงานเรือนเป็นที่ว่างระหว่างกลางแบบเปิดโล่งเพื่อเปิดโอกาสการใช้สอยของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในหลากหลายรูปแบบ เช่นงานพักหน้าบ้านงานหน้าเรือนนอกงานระเบียงงานเรือนที่อยู่ใกล้ทางสัญจรของชุมชนหรืองานริมน้ำ เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้เกิดประเด็นของการจำแนกแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมของงานเรือน แบบลักษณะเป็นการจำแนกความสัมพันธ์เฉพาะระหว่างเค้าโครงสัณฐานทางสภาพแวดล้อมทางกายภาพและปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ โดยเฉพาะการศึกษาโครงสร้างเชิงที่ว่างเฉพาะในรูปแบบของเค้าโครงและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่ผนวกประสบการณ์ต่อที่ว่างและลักษณะประโยชน์การใช้สอย ในทางทฤษฎีสถาปัตยกรรมการศึกษาแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมสามารถแบ่งได้เป็น 3 แนวทาง ดังนี้

1. การศึกษาแบบลักษณะตามลักษณะประโยชน์ใช้สอย เป็นการนิยามและจำแนกประเภทคุณลักษณะเฉพาะของหน้าที่ใช้สอยอาคาร เช่นแบบลักษณะของประเภทอาคารต่าง ๆ
2. การศึกษาแบบลักษณะตามเค้าโครงและองค์รวม เป็นการจำแนกสัณฐานเฉพาะของที่ว่าง รูปทรง หรือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ร่วมกับประสบการณ์ต่อสถานที่ เช่น การศึกษาแบบลักษณะของงานเรือนในลักษณะของเป็นที่ว่างเปลี่ยนผ่านระหว่างภายในและภายนอก การศึกษาแบบลักษณะในแนวทางนี้มีความแตกต่างจากการศึกษาแบบลักษณะตามลักษณะประโยชน์การใช้สอยในการเปิดมุมมองและความหมายใหม่ของสภาพแวดล้อมในการวิเคราะห์แบบแผนและคุณลักษณะซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม
3. การศึกษาแบบลักษณะตามลักษณะอัตลักษณ์ของชุมชนเมือง เป็นการนิยามสถานที่และสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์หรือพื้นถิ่น ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีความหมายสำคัญของชุมชนเมือง

เพื่อการรับรู้ถึงโครงสร้างทางประวัติศาสตร์และทางสังคม ดังเช่น การศึกษาแบบลักษณะของ Aldo Rossi ใน *The Architecture of the City* ในข้อโต้แย้งที่ว่า ประเภทและแบบแผนลักษณะของที่ว่าง และรูปทรงของสถาปัตยกรรมคลาสสิกซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบ ที่สำคัญของเมืองได้มีอิทธิพลต่อประสบการณ์และการรับรู้โครงสร้าง ของเมืองด้วยคุณลักษณะเฉพาะเชิงสาธารณะ การสั่งสมความทรงจำ ของชุมชนเมืองและความสัมพันธ์ที่ตั่ง ในขณะเดียวกันความหมาย ของที่ว่างหรือสถาปัตยกรรมในอดีตที่มีความสำคัญต่อเมืองยังคง สืบสานความหมาย ไม่ว่าลักษณะการใช้สอยจะเปลี่ยนแปลงไปตาม เวลา¹⁴

การศึกษาแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นวิธีการจำแนกโครงสร้างและ คุณลักษณะของที่ว่าง รูปทรง และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ร่วมกับ บทบาทหน้าที่ ประสบการณ์ ความหมาย และบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และ วัฒนธรรม¹⁵ การวิเคราะห์แบบลักษณะสามารถพัฒนาแนวความคิดออกแบบสภาพ แวดล้อมทั้งสถาปัตยกรรมและชุมชนเมืองร่วมสมัย ที่มีความสัมพันธ์กับสัณฐาน ของสถาปัตยกรรมและชุมชนเมืองในอดีต

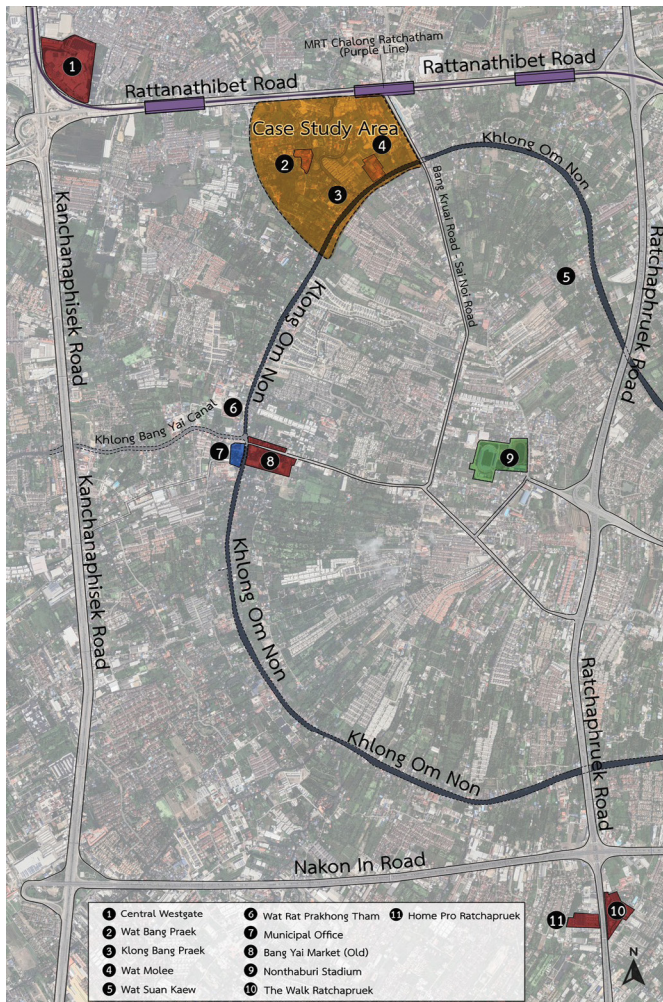
โดยสรุป ชานเรือนในสถาปัตยกรรมไทยมีบทบาทเชิงที่ว่างทางสถาปัตยกรรม ใน 3 คุณลักษณะที่สำคัญ คือ 1) ที่ว่างระหว่างกลางเพื่อการเปลี่ยนผ่าน 2) ที่ว่างนอกประสงค์และ 3) ที่ว่างเปิดโล่งซึ่งสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม บนเงื่อนไข ของที่ว่างระหว่างกลางชานเรือนสามารถพัฒนาเป็นสถานที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์ ระหว่างที่ว่างภายในและภายนอกเรือน ซึ่งส่งเสริมปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม บนเงื่อนไขของการกำหนดคุณลักษณะ การโอบล้อม และรูปร่างของที่ว่างรอยต่อ เพื่อส่งเสริมโอกาสการพัฒนาการมีส่วนร่วมกับสถานที่ อย่างไรก็ตาม บทบาทและ หน้าที่ของที่ว่างระหว่างกลางของชานเรือนรึมน้ำยังขาดการวิเคราะห์แบบแผน สัณฐานทางโครงสร้าง และรูปร่างของที่ว่างและรูปทรงของการเชื่อมต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างชานเรือน ตัวเรือน และสายน้ำ รวมถึงคุณลักษณะที่ส่งเสริม ปฏิสัมพันธ์กับบริบทในมิติของการดำรงอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม ดังนั้น การค้นหาแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชานเรือนรึมน้ำจึงมีความเกี่ยวข้อง กับการวิเคราะห์และการจำแนกคุณลักษณะและประเภทของชานเรือนรึมน้ำ ที่สัมพันธ์กับมิติทางประวัติศาสตร์สังคมและรากฐานทางวัฒนธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย: กลยุทธ์กรณีศึกษา

การวิจัยนี้ใช้กลยุทธ์กรณีศึกษา (case-study strategy) ซึ่งมีกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบในการเลือกกรณีศึกษา การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) เพื่อการพัฒนาแบบลักษณ์ของชุมชนเรือนริมน้ำ กลยุทธ์และกลวิธีการวิจัยครอบคลุมระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากโจทย์คำถามการวิจัยเป็นการค้นคว้าแบบลักษณ์ของชุมชนเรือนริมน้ำ ร่วมกันระหว่างคุณลักษณะทางกายภาพ ความสัมพันธ์ของที่ว่าง ลักษณะการใช้สอยที่ว่าง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ ความสามารถในการวิเคราะห์แบบลักษณ์ของชุมชนเรือนริมน้ำได้พัฒนาจากแนวคิดของการค้นหาคุณลักษณะร่วมกัน¹⁶ ดังนั้น การวิจัยนี้ได้เลือกกรณีศึกษาชุมชนเรือนริมน้ำในหลายรูปแบบเพื่อการเปรียบเทียบและการจำแนกคุณลักษณะเฉพาะของแบบลักษณ์ชุมชนเรือนริมน้ำ

กรณีศึกษา

การวิจัยนี้พิจารณาเลือกกรณีศึกษาชุมชนเรือนของเรือนริมน้ำในชุมชนคลองอ้อมนนท์ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นชุมชนริมน้ำเกษตรกรรมและการค้าขายที่สำคัญในแถบชานเมืองของกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ในอดีต และยังคงสืบสานวิถีชีวิตริมน้ำจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเมืองได้เข้ามาสู่ชุมชนคลองอ้อมนนท์ที่กำลังเผชิญกับการแทรกตัวของโครงการพัฒนาที่พักอาศัยชานเมืองซึ่งตั้งประชิดและปิดกั้นจากริมน้ำ ขณะที่เรือนริมน้ำซึ่งเรียงตัวขนานคลองมีชุมชนเรือนเป็นที่ว่างเชื่อมต่อกับลำน้ำ (ภาพ 1) เนื่องจากชุมชนเรือนริมน้ำเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณลักษณะเป็นที่ว่างระหว่างกลาง เกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษาได้อ้างอิงกับเงื่อนไขทางคุณลักษณะเชิงกายภาพของที่ว่างระหว่างกลางใน 3 ลักษณะ คือ 1) ที่ว่างท่ามกลาง/ระหว่าง 2) ที่ว่างรอยต่อ/ขอบเขต และ 3) ที่ว่างทับซ้อน/คาบเกี่ยว บนหลักเกณฑ์ที่กล่าวมา การวิจัยได้คัดเลือกชุมชนเรือนริมน้ำ 9 กรณีศึกษาใน 3 รูปแบบ ได้แก่ ชานริมน้ำยื่นลอยตัวท่ามกลางลำน้ำ ชานริมน้ำรอยต่อขนานลำน้ำ และชานริมน้ำผสมผสาน โดยการคัดเลือก 3 กรณีศึกษาในแต่ละรูปแบบ ที่ตั้งอยู่ในชุมชนคลองบางไผ่ (ภาพ 2) เพื่อการวิเคราะห์กรณีศึกษาในลักษณะไขว้ (cross-case analysis) ที่นำไปสู่การเปรียบเทียบแบบแผนและคุณลักษณะของชุมชนเรือนริมน้ำ (ตาราง 1)

ภาพ/Fig 1

บริบทของคลองอ้อมนนท์
นนทบุรี

Vicinity of Klong Om-Non,
Nonthaburi

ภาพ/Fig 2

ที่ตั้งของกรณีศึกษา
เรือนริมน้ำในชุมชนบางไผ่
คลองอ้อมนนท์

Location of case studies in
Bang Phai community,
Klong Om-Non

การเก็บข้อมูล

ในการเก็บหลักฐานคุณลักษณะทางกายภาพและประสบการณ์ของ
 ชานเรือนริมน้ำ การวิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูล 3 กลวิธี คือ 1) การบันทึก
 คุณภาพเชิงที่ว่างและรูปทรงของชานเรือน และตัวเรือนริมน้ำเพื่อ
 การอธิบายคุณลักษณะทางกายภาพ โดยการบันทึกแบบร่างของ
 แพนผังอาคาร รูปตัดอาคาร และการบันทึกภาพถ่ายทั้งภายในและ
 ภายนอกชานเรือนจากมุมมองจากคลองอ้อมนนท์โดยการล่องเรือ
 2) การสังเกตการณ์กิจกรรมและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบนชานเรือน
 ริมน้ำ รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในเรือนริมน้ำเกี่ยวกับ
 ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนคลองอ้อมนนท์ และปฏิสัมพันธ์
 ระหว่างเรือนริมน้ำ ชานเรือน และคลองอ้อมนนท์ และ 3) การบันทึก
 คำโครงเชิงองค์รวมของความสัมพันธ์เชิงที่ว่าง (organizational
 schemes of spatial-relation) ของกรณีศึกษาเรือนริมน้ำ เพื่อค้นหา
 ลำดับความสัมพันธ์ของที่ว่างระหว่างกลาง และบทบาทของที่ว่าง
 เปลี่ยนผ่านของชานเรือนริมน้ำ ข้อมูลที่ได้จากกลวิธีดังกล่าว

ตาราง/Table 1

การเลือกกรณีศึกษา

ชานเรือนริมน้ำจาก

คุณลักษณะทางกายภาพ

ของที่ว่างระหว่างกลาง

Case-study selection of
 the waterfront verandas,
 based on physical,
 in-between conditions.

Physical conditions of the in-between space	Space among defined space	A layer at the edge of spaces	Overlapping space at the edge
Waterfront-dwelling verandas	Floating verandas among the waterway (F)	Edging verandas along the waterway (E)	Mixed, double-layered verandas (M)
Case studies of the waterfront dwellings and their verandas	 F1	 E1	 M1
	 F2	 E2	 M2
	 F3	 E3	 M3

ได้นำไปใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์และการจำแนกคุณลักษณะ
ของงานเรือนริมน้ำร่วมกับวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำ

การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

การวิเคราะห์และการจำแนกแบบลักษณ์ของงานเรือนริมน้ำตั้งอยู่บนแนวคิดการวิจัยที่ว่า แบบลักษณ์ของงานเรือนริมน้ำแสดงออกถึงแบบแผนและคุณลักษณะเฉพาะของที่ว่างระหว่างกลางเพื่อการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างเรือนริมน้ำ กิจกรรม และสายน้ำ รวมถึงความยืดหยุ่นของที่ว่างเพื่อการปรับเปลี่ยนการใช้สอยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ แนวคิดการวิจัยดังกล่าวสนับสนุนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาสาระของแบบลักษณ์งานเรือนริมน้ำ โดยเทคนิควิธีการพัฒนาเชิงบรรยาย (explanation-building technique)¹⁷ โดยกระบวนการวิเคราะห์คุณลักษณะร่วมของกรณีศึกษาของงานเรือนริมน้ำในแต่ละรูปแบบ กระบวนการการสร้างหน่วย (unitizing) และการจำแนกข้อมูล (categorizing) ได้ใช้ในการวิเคราะห์เงื่อนไขและปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างงานเรือนริมน้ำ กิจกรรม และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในเรือนริมน้ำ และการสังเกตลักษณะการใช้สอยงานเรือนริมน้ำ รวมทั้งการค้นหาลักษณะและความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางกายภาพปรากฏการณ์ และความหมายของแบบลักษณ์ของงานเรือนริมน้ำ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ของสถานที่ได้รับการจำแนกลงในแผนผังตรรกะที่ซับซ้อน รวมทั้งข้อมูลทางคุณลักษณะทางกายภาพและเค้าโครงความสัมพันธ์เชิงที่ว่างของงานเรือนริมน้ำ เพื่อพัฒนาหน่วยของความหมาย (units of meaning) ขณะเดียวกัน กระบวนการจำแนกข้อมูล (sorting and categorizing process) ได้นำมาใช้ในการประมวลหน่วยของความหมายที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางกายภาพวิถีชีวิตริมน้ำ กิจกรรม ลักษณะการใช้สอยบนงานเรือนริมน้ำ และปรากฏการณ์ต่างๆ จากการเก็บข้อมูลที่ได้จากกรณีศึกษา เพื่อการจำแนกกลุ่มประเภทของแบบลักษณ์ ความสัมพันธ์ของที่ว่างและวัฒนธรรมการใช้สอย รวมทั้งการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างแบบลักษณ์ของงานเรือนริมน้ำ กระบวนการจำแนกข้อมูลและการสร้างหน่วยของความหมายจากเนื้อหาข้อมูลดังกล่าวได้เป็นเงื่อนไขในการตีความและการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนและคุณลักษณะของแบบลักษณ์งานเรือนริมน้ำร่วมกับวิถีชีวิตริมน้ำ

แบบลักษณะงานเรือนริมน้ำ

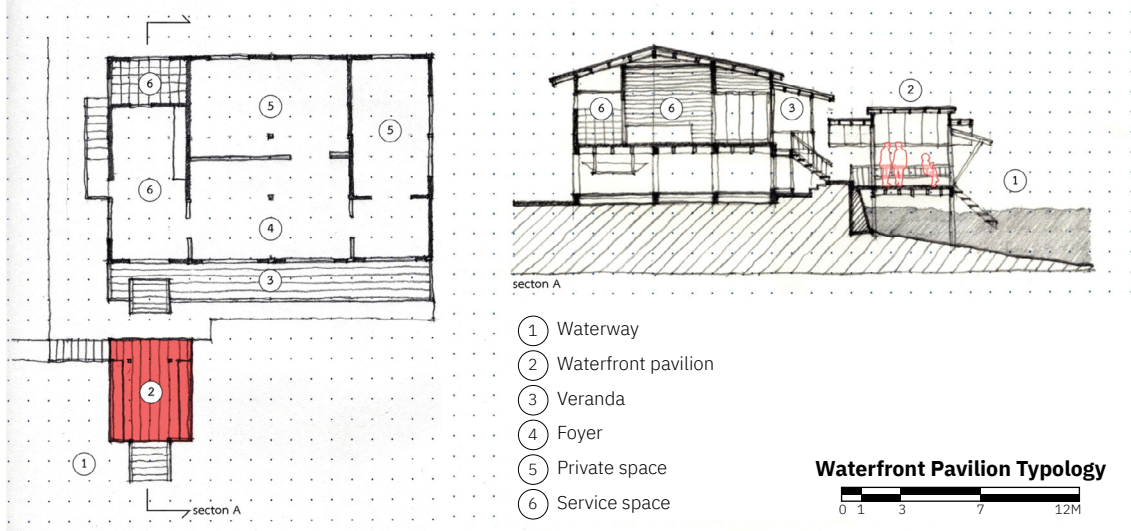
ภาพลักษณ์ที่โดดเด่นของเรือนริมน้ำซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน คือ ศาลาและงานริมน้ำซึ่งเป็นสถานที่รอยต่อระหว่างเรือนริมน้ำและคลองอ้อมนนท์ ซึ่งเรียงตัวขนานกับลำน้ำจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำจากกรณีศึกษาของเรือนริมน้ำในชุมชนคลองบางไผ่ นนทบุรี แบบลักษณะงานเรือนริมน้ำได้แบ่งขึ้นถึงคุณลักษณะเฉพาะของสถานที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างเรือนริมน้ำ วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ของชุมชนริมน้ำ แบบลักษณะของงานเรือนริมน้ำสามารถจำแนกเป็น 4 ประเภท อันได้แก่ 1) ศาลาริมน้ำ 2) งานขนานเรือนริมน้ำ 3) งานเรือนผนวกศาลาริมน้ำ และ 4) เณสียงริมน้ำ แบบลักษณะงานเรือนริมน้ำทั้ง 4 ประเภท มีบทบาทเป็นสถานที่ขอบเขตรอยต่อของการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ทางสภาพแวดล้อมเชิงกายภาพ ร่วมกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำคลองอ้อมนนท์

แบบลักษณะศาลาริมน้ำ (Waterfront Pavilion Typology)

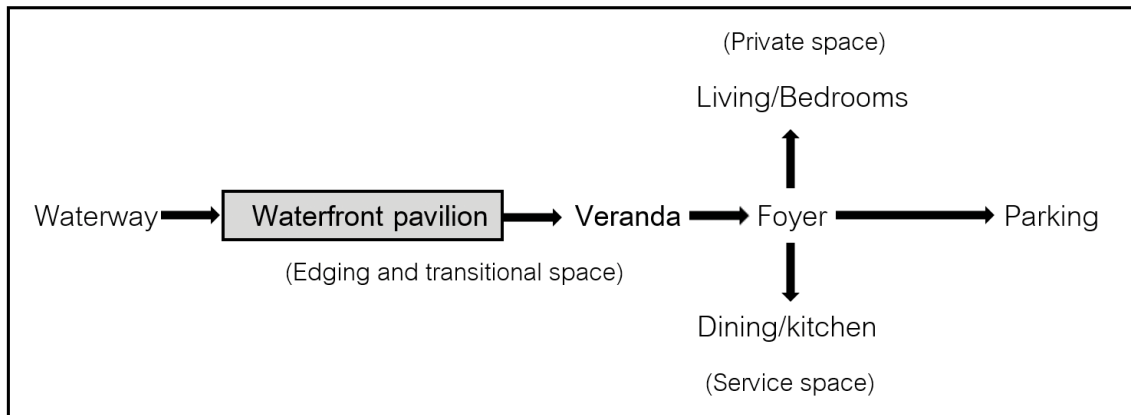
ในอดีต แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญของชุมชนริมน้ำ ศาลาริมน้ำเปรียบเป็นชุมประตูทางเข้าเรือน ดังนั้น ศาลาริมน้ำจึงเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งของการต้อนรับเชื้อเชิญและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนริมน้ำ ในคุณลักษณะเชิงกายภาพ ศาลาริมน้ำมีลักษณะยื่นออกมาจากตัวเรือน เปิดเผยตัวตนและลอยตัวอยู่เหนือลำน้ำ ซึ่งตอบรับกับการดำรงอยู่ในสภาวะกึ่งบกกึ่งน้ำและการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำขึ้นลงตามวัฏจักรธรรมชาติ เนื่องจากคุณลักษณะลอยตัวของศาลาริมน้ำ จึงทำให้ศาลาริมน้ำมีขอบเขตที่สัมผัสกับพื้นที่สาธารณะของลำน้ำถึง 3 ด้าน โดยที่ศาลาริมน้ำมีลานร่มหรือสะพานเชื่อมต่อกับตัวเรือนที่ยกระดับสูงขึ้น และมีพื้นที่ด้านล่างไว้เก็บเรือ

ศาลาริมน้ำมีความสัมพันธ์ของที่ว่างกับพื้นที่กึ่งส่วนตัวของเรือน เช่น โถงภายในเรือนและพื้นที่ทานอาหาร ด้วยลานร่มซึ่งทำหน้าที่เป็นที่ว่างเปลี่ยนผ่าน ขณะที่ด้านตรงกันข้ามที่ติดริมน้ำมีบันไดทางขึ้นลงเรือ (ภาพ 3) ดังนั้น ความสัมพันธ์จากลำน้ำสู่เรือนริมน้ำได้เกิดขึ้นในลักษณะตั้งฉากกับลำคลอง ตามลำดับดังต่อไปนี้ จากลำน้ำ ศาลาริมน้ำ ลานร่ม พื้นที่โถงกึ่งส่วนตัวซึ่งเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ส่วนบริการของเรือน (ครัวและทานอาหาร) และพื้นที่ส่วนตัวของเรือน (โถงนั่งเล่นส่วนตัวและห้องนอน) จากลำดับความสัมพันธ์ของที่ว่าง

3

4

5

ภาพ/Fig 3

ผังพื้นและรูปตัดแสดง
ความสัมพันธ์ระหว่างศาลา
ริมน้ำ พื้นที่ใช้สอยภายใน
เรือน และคลองอ้อมนนท์

Waterfront-dwelling floor
plan and section
demonstrate the
relationship between
a waterfront pavilion,
dwelling spaces, and
the Om-Non River

ภาพ/Fig 4

แผนภาพแสดงความสัมพันธ์
เชิงที่ว่างของศาลาริมน้ำ

Spatial diagram for
a waterfront pavilion

ภาพ/Fig 5

ศาลาริมน้ำมีการปิดล้อม
ที่ว่างของความเป็นพื้นที่
พำนักซ่อนที่ชัดเจน
ซึ่งยื่นลอยตัวเหนือลำน้ำ

Enclosed space of
the waterfront pavilion is
clearly built as a place
offering shelter over
the waterway.

ดังที่กล่าวมาพบว่า ศาลาริมน้ำและที่ว่างเปลี่ยนผ่านย่อยของชาน
ได้สร้างความสัมพันธ์การเชื่อมต่อที่ว่างระหว่างพื้นที่สาธารณะ
ของลำน้ำสู่เรือนริมน้ำ (ภาพ 4)

ศาลาริมน้ำโดยทั่วไปมีขนาดพอเหมาะกับการกิจกรรมสันทนาการ
ของเรือน และการต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมเยือน ศาลาริมน้ำมีที่นั่งไม้คู่
ขนานด้านข้าง และมีที่ว่างตรงกลางโล่งสำหรับทางสัญจรขึ้นลงบันได
ทำน้ำ ศาลาริมน้ำของแต่ละเรือนมีขนาดแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับ
วัตถุประสงค์การใช้สอย ถ้ามีความต้องการใช้ศาลาริมน้ำเพื่อ
พื้นที่นันทนาการ ศาลาริมน้ำมีขนาด 15-20 ตร.ม. โดยประมาณ ศาลา
ริมน้ำมีคุณลักษณะของการกำหนดที่ว่างในเชิงพื้นที่พำนักซ่อน
(refuge) และการมองเห็นรับรู้ถึงสภาพแวดล้อม (prospect)
ซึ่งอยู่ท่ามกลางพื้นที่สาธารณะของลำน้ำ และการใช้สอยพื้นที่
ที่หลากหลาย ทั้งเป็นที่ว่างเพื่อการสัญจรทางน้ำ การนั่งเล่นพักผ่อน
กิจกรรมการรวมตัวของสมาชิกในเรือน และการรับแขก ดังนั้นศาลา
ริมน้ำจึงมีการปิดล้อมที่ว่างด้วยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม
ที่ชัดเจน มีหลังคาถันแดดกันฝนที่ค่อนข้างมิดชิดเพื่อสร้างความเป็น
ที่พำนักส่วนตัว โดยมีหลากหลายรูปทรง ทั้งหลังคาทรงจั่ว ทรง
ปั้นหยา และทรงไทยประเพณี (ภาพ 5)

นอกเหนือจากคุณลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นบนรอยต่อระหว่าง
เรือนริมน้ำและลำน้ำ ศาลาริมน้ำเป็นสถานที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์
ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ใช้สอยและกิจกรรมเพื่อตอบรับกับวิถีชีวิตริมน้ำ
ในอดีตที่คลองเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญ ศาลาริมน้ำ
ได้ทำหน้าที่เป็นสถานที่เปลี่ยนผ่านการสัญจร และการติดต่อ
ความสัมพันธ์ทางน้ำจากเรือนริมน้ำสู่ลำน้ำเป็นหลัก เช่น การซื้อขาย
สินค้าและอาหารจากทางเรือ หน้าที่ประโยชน์ใช้สอยและกิจกรรม
ที่เกิดขึ้นของศาลาริมน้ำได้แปรเปลี่ยนไปสู่พื้นที่อเนกประสงค์
เพื่อการพักผ่อน สันทนาการ และปฏิสัมพันธ์กับวิถีชีวิตริมน้ำมากกว่า
การทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชื่อมต่อการสัญจรทางน้ำ ดังที่เจ้าของเรือน
ริมน้ำบางท่านได้กล่าวว่า “ตั้งแต่เช้าถึงเย็น ไม่ว่าจะนั่งทานข้าว
นั่งทำงาน นอนเล่น รับแขก รวมทั้งพบปะทักทายเพื่อนบ้านและแม่ค้า
ขายของ ทุกสิ่งอย่างล้วนเกิดขึ้นในศาลาริมน้ำนี้” อย่างไรก็ตาม เป็นที่
สังเกตว่า ถึงแม้ว่าการเข้าถึงเรือนริมน้ำจากทางบกมีความสำคัญ
มากกว่าทางน้ำในปัจจุบัน แต่ไม่มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม
ของเรือนริมน้ำที่บ่งบอกถึงสัญลักษณ์ของทางเข้าเรือนในลักษณะ
เชื่อเชิญต้อนรับแขกเช่น ศาลาริมน้ำ

แบบลักษณะชานชานานเรือนริมน้ำ (Waterfront Parallel-Veranda Typology)

ชานชานานเรือนริมน้ำจึงเป็นสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของการบ่งบอกขอบเขตของเรือนริมน้ำ เนื่องจากเรือนริมน้ำไม่มีรั้วรอบขอบชิดเหมือนเรือนบนบก ดังนั้นชานชานานเรือนริมน้ำจึงเป็นแบบลักษณะพื้นฐานของสถานที่รอยต่อริมน้ำที่สำคัญ ซึ่งสนับสนุนการแบ่งแยกระหว่างพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะออกจากกัน และประโยชน์ใช้สอยที่หลากหลาย รวมถึงเป็นสถานที่กึ่งสาธารณะเพื่อการต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยือน

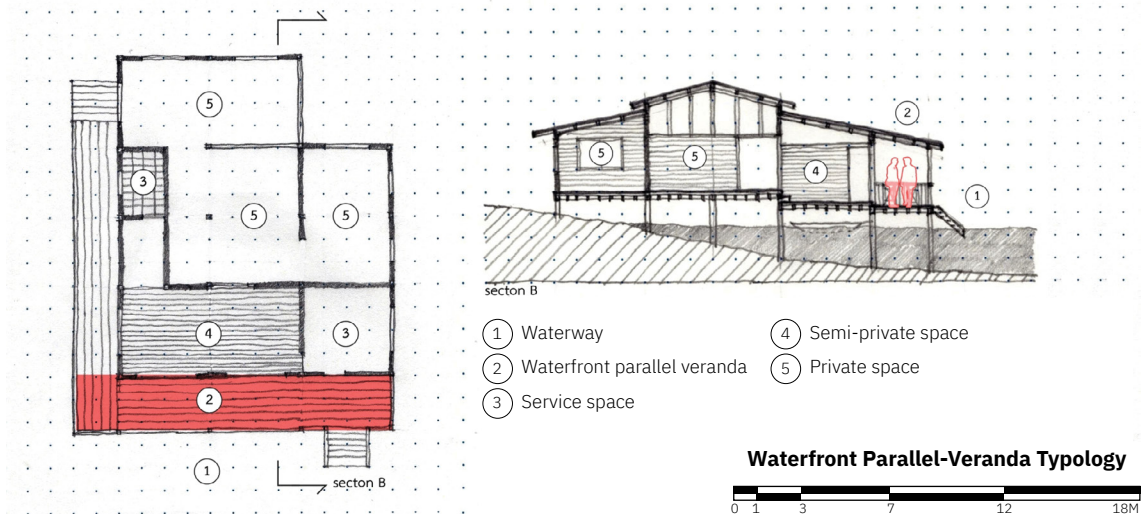
โดยทั่วไป แบบลักษณะชานชานานเรือนริมน้ำได้ปรากฏเด่นชัดในเรือนริมน้ำขนาดเล็กที่ไม่มีศาลาริมน้ำชานชานานเรือนริมน้ำมีคุณลักษณะเชิงกายภาพของที่ว่างระหว่างกลางซึ่งต่อยื่นจากตัวเรือนในด้านที่ติดกับริมน้ำที่มีความกว้าง 2-2.5 เมตรโดยประมาณ และมีหลังคายื่นคลุม รวมทั้งมีบันไดสำหรับขึ้นลงเรือนติดต่อลำน้ำ ชานชานานเรือนริมน้ำมีคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่ขอบเขตตามยาวคู่ชานชานกับความกว้างของตัวเรือน ซึ่งบ่งบอกถึงอาณาเขตของตัวเรือนต่อสาธารณะ (ภาพ 6) ดังนั้นการก้าวขึ้นสู่ชานเรือนริมน้ำของผู้อื่นจำเป็นต้องได้รับการเชื้อเชิญจากเจ้าของเรือน นอกจากนี้ชานชานานเรือนริมน้ำซึ่งมีลักษณะยาวคู่ชานชานกับเรือนมีบทบาทเป็นช่องทางเข้าจากทางริมน้ำ ซึ่งทำหน้าที่เป็นสถานที่รอยต่อและที่ว่างเปลี่ยนผ่านเชื่อมต่อกับพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ตามแนวชานชานของเรือน ทั้งพื้นที่กึ่งส่วนตัว เช่น โถงนั่งเล่นและทานอาหาร และพื้นที่ส่วนบริการ เช่น ครั้ว (ภาพ 7) ดังนั้นความสัมพันธ์จากลำน้ำสู่เรือนริมน้ำโดยชานชานาน

ภาพ/Fig 6

ชานชานานเรือนริมน้ำบ่งบอกขอบเขตของเรือนริมน้ำและความต่อเนื่องของที่ว่าง

The waterfront veranda parallel to the waterway enhances the boundary and the spatial continuity between the two elements.

ภาพ/Fig 7

ผังพื้นและรูปตัดแสดง
ความสัมพันธ์ระหว่าง
ชานชานเรือนริมน้ำ
พื้นที่ใช้สอยภายในเรือน
และคลองอ้อมนนท์

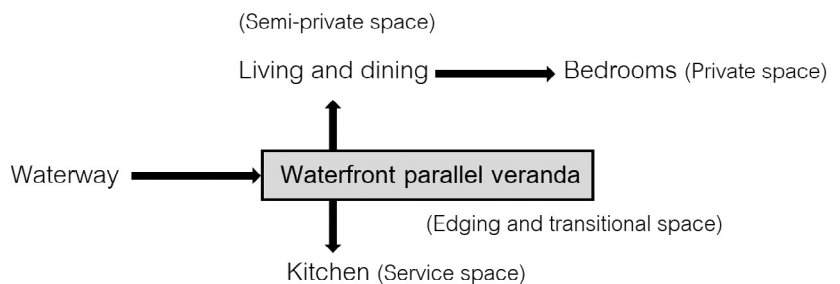
The waterfront-dwelling
floor plan and section
highlight the relationship
between the dwelling,
the veranda and the Klong
Om-Non.

เรือนริมน้ำได้เกิดขึ้นในลักษณะตั้งฉากกับลำคลอง เช่นเดียวกับ
แบบลักษณะศาลาริมน้ำ ดังที่แสดงในแผนภาพความสัมพันธ์เชิงที่ว่าง
ของชานเรือนริมน้ำ (ภาพ 8) อย่างไรก็ตาม ชานชานเรือนริมน้ำมี
บทบาทและคุณลักษณะเป็นโถงทางเดินเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่างๆ
ตัวเรือนมากกว่าศาลาริมน้ำ

ภาพ/Fig 8

ความสัมพันธ์เชิงที่ว่างของ
แบบลักษณะชานชานเรือน
ริมน้ำ

A spatial-relation diagram
of the waterfront parallel
veranda

นอกจากนี้ ชานชานเรือนริมน้ำเป็นสถานที่อเนกประสงค์ของการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรือนและลำน้ำ การเชื่อมต่อความสัมพันธ์ของที่ว่างระหว่างชานชานเรือนริมน้ำกับตัวเรือนเกิดขึ้นจากองค์ประกอบของช่องเปิดบานเฟี้ยม ซึ่งทำให้เกิดการไหลถ่ายเทของที่ว่างระหว่างภายในและภายนอกตัวเรือนได้อย่างเต็มที่ โดยส่วนมาก สมาชิกของเรือนมักนั่งเล่นพักผ่อนในโถงนั่งเล่นภายในเรือนมากกว่าบนชานริมน้ำ เนื่องจากสามารถรับรู้ถึงบรรยากาศของบริบทริมน้ำผ่านช่องเปิดบานเฟี้ยม และเปิดเผยตัวตนต่อสาธารณะน้อยกว่าการปรากฏตัวตนอยู่บนชานริมน้ำ เพื่อรักษาความเป็นส่วนตัวได้ในเวลาเดียวกัน รวมทั้งชานชานเรือนริมน้ำเป็นพื้นที่ใช้สอยที่หลากหลายมากกว่าเป็นเพียงพื้นที่นั่งเล่น ในชุมชนริมน้ำเกษตรกรรม ชานชานเรือนริมน้ำทำหน้าที่เป็นทั้งท่าริมน้ำ โถงทางเดิน พื้นที่ตากผลผลิตทางการเกษตรในการถนอมอาหาร พื้นที่ตากผ้า สวนไม้กระถาง และพื้นที่กิจกรรมครัวเรือนต่าง ๆ เนื่องจากคุณลักษณะทางกายภาพของชานชานเรือนริมน้ำที่มีความยาวขนานตลอดตัวเรือน จึงทำให้กิจกรรมต่าง ๆ สามารถเกิดขึ้นในลักษณะซ้อนทับบนสถานที่รอยต่อของชานชานเรือนริมน้ำ

เมื่อเจ้าของเรือนประกอบกิจกรรมบนชานชานเรือนริมน้ำและผู้คนในชุมชนพายเรือหรือเล่นเรือผ่านไปมา การทักทายกันของผู้คนในชุมชนริมน้ำได้เกิดขึ้น หรือสามารถกล่าวได้ว่าชานชานเรือนริมน้ำแสดงออกถึงบทบาทร่วมกันของชานเล่น เพื่อเป็นพื้นที่ของการสัญจรเชื่อมต่อของเรือน และชานร่มเพื่อเป็นสถานที่รอยต่อริมน้ำอเนกประสงค์ในตอบรับกิจกรรมของวิถีริมน้ำที่หลากหลาย รวมถึงการพัฒนาโอกาสปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนริมน้ำแบบไม่เป็นทางการ คุณลักษณะเฉพาะของบทบาทร่วมของชานชานเรือนริมน้ำมีความแตกต่างจากชานของเรือนไทยเดิมที่มีแบ่งแยกประเภทของชานแดด ชานร่ม และชานเล่น อย่างชัดเจน

แบบลักษณะ軒เรือนผนวกศาลาริมน้ำ (Waterfront Veranda-plus-Pavilion Typology)

ศาลาริมน้ำและ軒เรือนริมน้ำเป็นแบบลักษณะพื้นฐานของสถานที่รอยต่อระหว่างเรือนริมน้ำและลำน้ำ นอกจากทั้งสองแบบลักษณะพื้นฐานที่กล่าวมา การผสมผสานระหว่าง軒เรือนและศาลาริมน้ำเพื่อเป็นที่ว่างเปลี่ยนผ่านได้ปรากฏขึ้นกับเรือนริมน้ำขนาดใหญ่เรือนต่อขยาย และเรือนที่มีการปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้สอยเนื่องจากเรือนริมน้ำในลักษณะดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชิงที่ว่างและกิจกรรมภายใน(หมู่)เรือนที่ซับซ้อน และการเชื่อมต่อระหว่างตัวเรือนและลำน้ำที่มากกว่าที่เรือนริมน้ำขนาดเล็ก เหตุผลดังกล่าวทำให้การผนวก軒เรือนและศาลาริมน้ำมีความจำเป็นสำหรับเรือนริมน้ำขนาดใหญ่ ในการทำหน้าที่เป็นสถานที่เชื่อมต่อของหมู่เรือนริมน้ำและขอบเขตรอยต่อระหว่างหมู่เรือนและลำน้ำ

ในคุณลักษณะทางกายภาพ แบบลักษณะ軒เรือนผนวกศาลาริมน้ำประกอบด้วยสถานที่รอยต่อ 2 องค์ประกอบ คือ 1) ขันเรือนริมน้ำกว้างประมาณ 2 เมตร ซึ่งทอดยาวตลอดความกว้างของตัวเรือนในแนวนานกับลำน้ำ และ 2) ศาลาริมน้ำที่ลดระดับยื่นต่อจาก軒เรือนไปสู่ลำน้ำ คุณลักษณะโดยทั่วไปของ軒เรือนและศาลาริมน้ำมีความสอดคล้องกับแบบลักษณะศาลาริมน้ำและ軒ขนานเรือนริมน้ำดังที่กล่าวไว้ในแบบลักษณะทั้งสองประเภทข้างต้น แบบลักษณะ軒เรือนผนวกศาลาริมน้ำเป็นสถานที่รอยต่อในลักษณะเชิงประกอบ (composite character) ซึ่งทั้ง軒เรือนและศาลาริมน้ำยังคงแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางกายภาพของแต่ละองค์ประกอบให้ปรากฏอย่างชัดเจน โดยที่ศาลาริมน้ำตั้งอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางของ軒ริมน้ำโดยประมาณ เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเรือนตามแนวนานกับ軒ได้ในระยะการสัญจรที่ใกล้เคียงกัน ขันเรือนผนวกศาลาริมน้ำทำให้ที่ว่างเปลี่ยนผ่านความสัมพันธ์ระหว่างลำน้ำและเรือนริมน้ำเกิดขึ้นใน 2 ระดับ กล่าวคือ ศาลาริมน้ำมีบทบาทเป็นช่องทางเข้าจากริมน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะของการเชื่อมต่อกับพื้นที่สาธารณะของลำน้ำ ขณะที่軒เรือนริมน้ำได้ทำหน้าที่เป็นที่ว่างเปลี่ยนผ่านสู่พื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของ(หมู่)เรือน รวมถึงเรือนต่อขยายตามแนวนานกับ軒เรือน (ภาพ 9)

นอกจากนี้ การเปลี่ยนผ่านความสัมพันธ์ของที่ว่าง 2 ระดับ ของแบบลักษณะชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำทำให้ชานเรือนริมน้ำมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น ที่สามารถสังเกตได้จากการสร้างสรรค์สถานที่ของชานเรือนให้มีลักษณะทางกายภาพของการโอบล้อมที่ว่างและความร่มรื่นมากขึ้น เช่น การปลูกสวนส่วนตัวบนชาน สวนแขวนกับชายคา และม้านั่งไม่ติดกับขอบเขตของชานเรือน (ภาพ 10) คุณลักษณะเชิงที่ว่างของความเป็นส่วนตัวที่เกิดขึ้นบนชานเรือนริมน้ำทำให้ผู้อยู่อาศัยในเรือนได้ใช้เวลากับกิจกรรมบนชานเรือนมากขึ้น เนื่องจากการดำรงอยู่บนสถานที่รอยต่อของชานริมน้ำในลักษณะดังกล่าวจะไม่เปิดเผยการปรากฏตัวต่อสาธารณะมากจนเกินไป เมื่อเปรียบเทียบกับแบบลักษณะชานชานเรือนริมน้ำ การประกอบกิจกรรมบนชานริมน้ำของผู้อยู่อาศัยในเรือนที่มากขึ้นได้ส่งผลต่อการเพิ่มโอกาสการพบปะทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการกับผู้คนในชุมชนที่สัญจรทางน้ำมากขึ้นเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ชานเรือนริมน้ำที่มีคุณลักษณะการโอบล้อมความเป็นส่วนตัวยังคงทำหน้าที่เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ของเรือนริมน้ำ เปรียบเทียบกับแบบลักษณะชานชานเรือนริมน้ำ

การวิเคราะห์กรณีศึกษาพบว่า แบบลักษณะชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำได้ประยุกต์กับเรือนริมน้ำแบบขยายตัวและเรือนริมน้ำที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้สอย เนื่องจากการขยายตัวของเรือนริมน้ำในกลุ่มเครือญาติมีลักษณะเป็นการเพิ่มจำนวนเรือนตามแนวนานกับลำน้ำ โดยมีชานเล่นเป็นรอยต่อและที่ว่างเพื่อการสัญจรระหว่างเรือน ดังนั้นชานเรือนริมน้ำจึงเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญของการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างหมู่เรือน ในลักษณะที่ทอดยาวขยายตัวตามแนวนานกับริมน้ำ โดยที่หมู่เรือนริมน้ำแบบขยายตัวได้ใช้ชานเรือน ครุฑ และศาลาริมน้ำเป็นพื้นที่ร่วมกัน (common space) นอกจากนี้ แบบลักษณะชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำได้ปรากฏกับเรือนริมน้ำที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้สอย (functional adaptation) เช่น จากร้านค้าริมน้ำเป็นเรือนพักอาศัย และจากเรือนพักอาศัยเป็นร้านอาหารริมน้ำ ในกรณีศึกษาของการปรับเปลี่ยนร้านค้าริมน้ำ (หรือที่เรียกว่า โป๊ะ) เป็นเรือนพักอาศัย พบว่าชานเรือนริมน้ำซึ่งมีลักษณะเปิดได้ทำหน้าที่เป็นสถานที่รอยต่อระหว่างลำน้ำและร้านค้าซึ่งเปิดหน้าร้านตามแนวนานริมน้ำ พื้นที่การสัญจร รวมทั้งเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนข่าวสารและปฏิสัมพันธ์ของชุมชน ขณะที่ศาลาริมน้ำ (เดิมเป็นโป๊ะลอย) ได้ทำหน้าที่เป็นท่าเรือเพื่อการเปลี่ยนถ่ายการสัญจร

ภาพ/Fig 9

ผังพื้นและรูปตัดแสดง
ความสัมพันธ์ระหว่าง
ชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำ
พื้นที่ใช้สอยภายใน และ
คลองอ้อมนนท์

The waterfront-dwelling
floor plan and section
highlight the relationship
between the dwelling,
the veranda-plus-pavilion,
and Klong Om-Non.

ภาพ/Fig 10

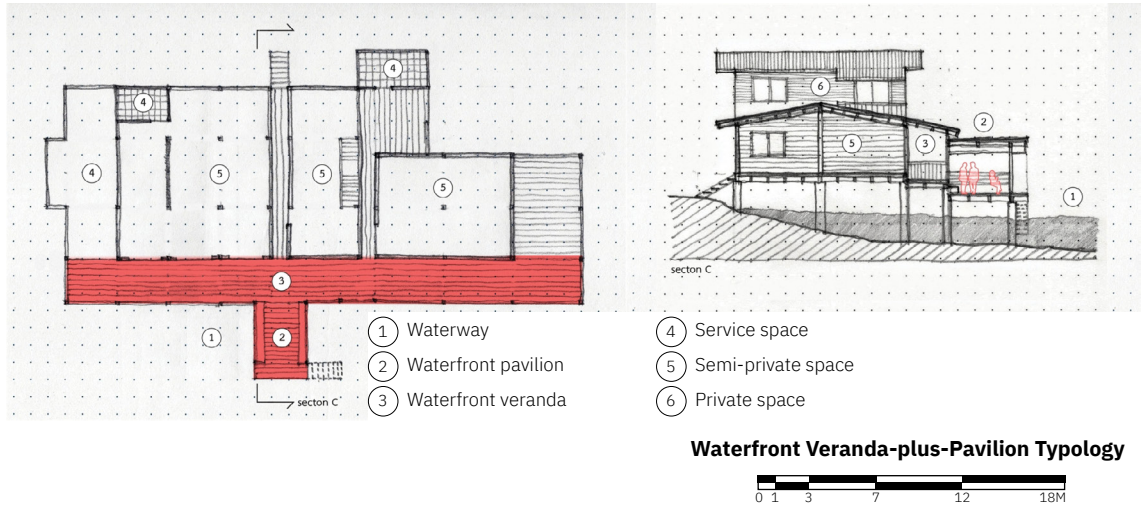
ชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำ
แสดงออกถึงการประสาน
องค์ประกอบของ
การเปลี่ยนผ่าน 2 ระดับ
ขณะที่ชานเรือนมีลักษณะ
เป็นที่ว่างร่มรื่นของ
ความเป็นส่วนตัว

The veranda-plus-pavilion
type features composite
elements of double-
layered spatial transition
as the veranda is
appropriated as an
intimate living space.

ภาพ/Fig 11

แผนภาพแสดงความสัมพันธ์
เชิงที่ว่างของแบบลักษณะ
ชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำ
A spatial-relation diagram
of the waterfront veranda
plus pavilion

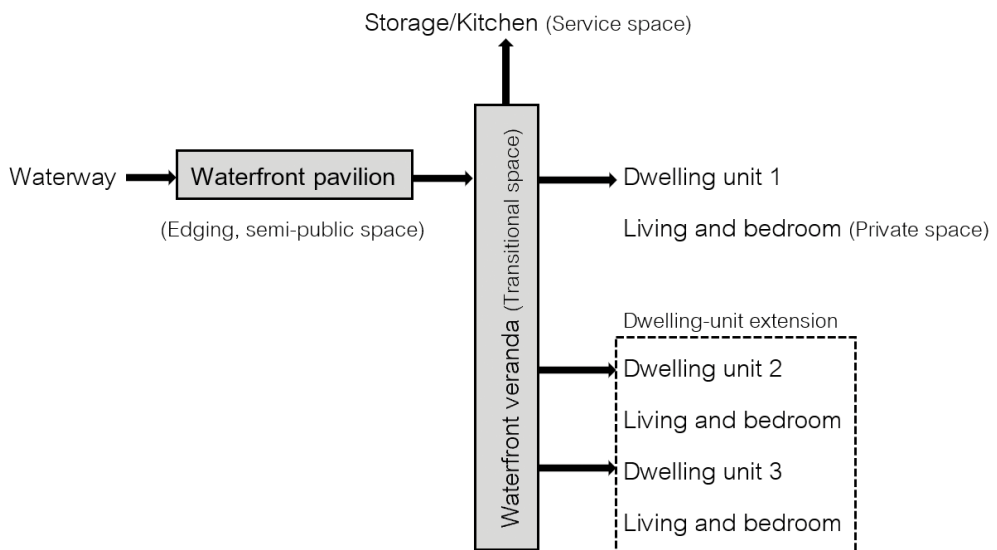
9

10

11

และสินค้า ภายหลังการเปลี่ยนแปลงร้านค้าเป็นเรือนพักอาศัย ทั้ง
ชาวเรือนแบบเปิดและโป๊ะลอยได้รับการปรับเปลี่ยนให้มีลักษณะปิด
ล้อมมากขึ้นเพื่อสร้างความเป็นส่วนตัว ร่วมกับการมีส่วนร่วมกับ
บริบทของชุมชนริมน้ำ

ดังนั้นสถานที่รอยต่อในแบบลักษณะชาวเรือนผนวกศาลาริมน้ำ
ได้พัฒนาความสัมพันธ์เชิงที่ว่างระหว่างเรือนริมน้ำและลำน้ำอย่างมี
ลำดับขั้นที่ชัดเจน จากพื้นที่สาธารณะของลำน้ำ พื้นที่กึ่งสาธารณะ
ของศาลาริมน้ำ พื้นที่เปลี่ยนผ่านของชาวริมน้ำแบบกึ่งปิดล้อม
สู่พื้นที่ส่วนต่างๆ ของตัวเรือน ดังที่แสดงในแผนภาพความสัมพันธ์
เชิงที่ว่างของชาวเรือนผนวกศาลาริมน้ำ (ภาพ 11) นอกจากนี้ลำดับขั้น
ความสัมพันธ์เชิงที่ว่างของชาวเรือนผนวกศาลาริมน้ำได้ตอบรับกับ
ความซับซ้อนของเรือนริมน้ำทั้งแบบขยายตัวและแบบปรับเปลี่ยน
การใช้สอย เนื่องจากชาวเรือนสามารถขยายตัวตามแนวขนานริมน้ำ
และปรับเปลี่ยนคุณลักษณะทางกายภาพของระดับการปิดล้อม
ที่ว่างให้เหมาะสมกับกิจกรรมขณะเดียวกันยังคงสืบสานปฏิสัมพันธ์
กับวิถีชีวิตริมน้ำ

แบบลักษณะเฉลียงริมน้ำ (Waterfront Gallery Typology)

เรือนริมน้ำบางประเภทมีลักษณะของการแยกเรือนเป็นหลังย่อย
ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับหมู่เรือนไทยเดิมที่ประกอบด้วยเรือนนอน
พ่อแม่ เรือนนอนลูก และเรือนครัว ซึ่งเชื่อมต่อกันด้วยระบบที่ว่าง
ของชาวในลักษณะต่าง ๆ การแยกเรือนริมน้ำเป็นหลังย่อยทำให้มี
ความต้องการพื้นที่ใช้สอยแบ่งปันร่วมกัน ดังเช่นพื้นที่นั่งเล่นของ
ครอบครัวที่มีลักษณะเป็นเฉลียงริมน้ำ ถึงแม้ว่าสถานที่รอยต่อของ
เฉลียงริมน้ำมีความคล้ายคลึงกับชาวเรือนริมน้ำ ซึ่งยื่นต่อขนานจาก
ตัวเรือนสู่ลำน้ำ แต่ทั้งสองแบบลักษณะของสถานที่รอยต่อของ
เรือนริมน้ำมีความแตกต่างกัน ทั้งในมิติของขนาดสัดส่วนของพื้นที่
โครงสร้างความสัมพันธ์ของที่ว่างเปลี่ยนผ่านและหน้าที่ประโยชน์ใช้สอย

ในเชิงกายภาพ แบบลักษณะเฉลียงริมน้ำปรากฏให้พบเห็นกับ
เรือนริมน้ำซึ่งมีลักษณะการรวมกลุ่มของเรือนหลังย่อยซึ่งเรียงตัว
ตามแนวขนานริมน้ำ และไม่มีศาลาริมน้ำเป็นหน้าเรือนติดริมน้ำ
แบบลักษณะเฉลียงริมน้ำเป็นที่ว่างเปลี่ยนผ่านระหว่างหมู่เรือนกับลำน้ำ

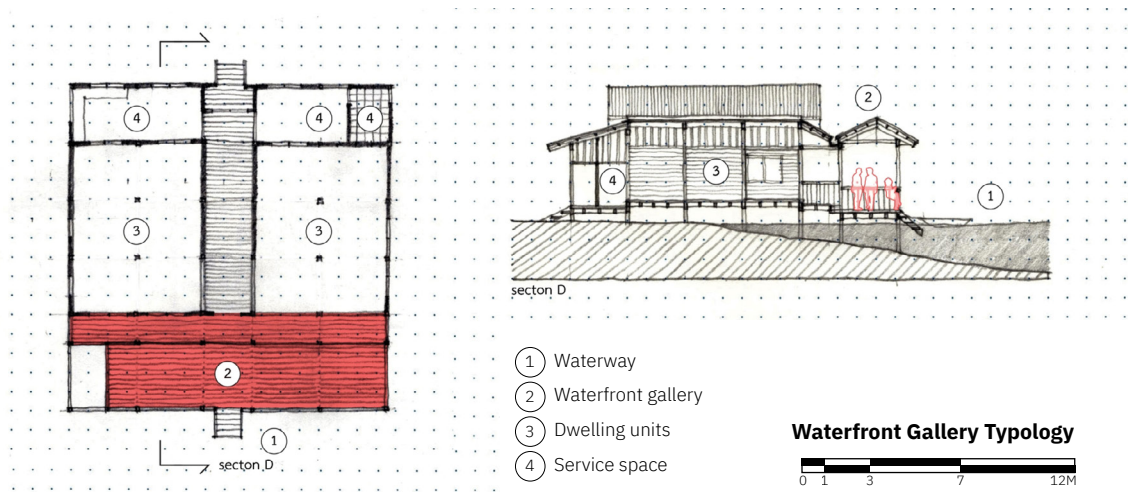

ซึ่งมีคุณลักษณะเป็นเรือนขวางที่ต่อยื่นจากกลุ่มเรือนย่อยตลอดแนว ขนานกับริมน้ำ โดยที่เฉลียงริมน้ำมีความกว้างประมาณ 4 เมตร ซึ่งมีหลังคาคลุมและราวกันตกปิดล้อมพื้นที่ค่อนข้างมิดชิด รวมทั้งมีบันไดเชื่อมต่อกับลงสู่ลำน้ำ เนื่องจากเฉลียงริมน้ำมีขนาดกว้าง จึงทำให้มีสัดส่วนพื้นที่ขนาดใหญ่กว่าชานเรือนริมน้ำ (ความกว้าง ประมาณ 2 เมตร) ค่อนข้างมาก ดังนั้นเฉลียงริมน้ำได้ปรากฏตัวเด่น เหมือนเป็นห้องโถงกลางซึ่งลอยตัวเหนือริมน้ำอยู่ท่ามกลางหมู่เรือน และลำน้ำ และทำหน้าที่เป็นโถงทางเข้าจากทางริมน้ำ (ภาพ 12)

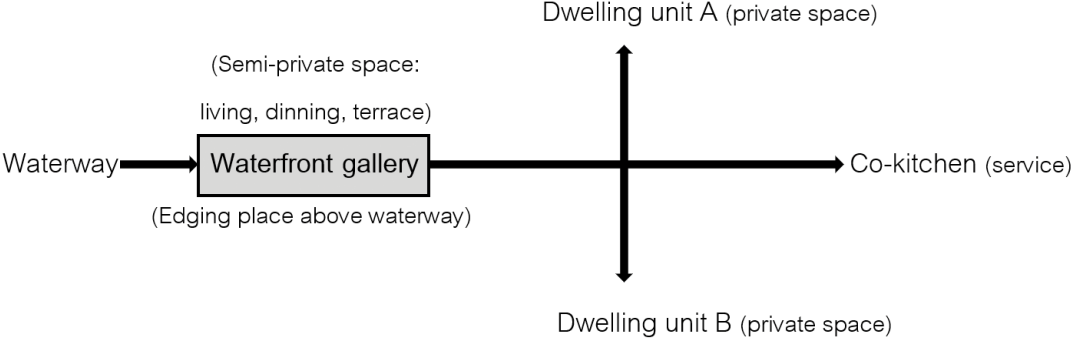
นอกเหนือจากความแตกต่างของขนาดและสัดส่วนของที่ว่าง แบบลักษณะเฉลียงริมน้ำและชานขนานเรือนริมน้ำยังมีความแตกต่างกัน ในลักษณะเงื่อนไขทางโครงสร้างความสัมพันธ์ของที่ว่าง ในแง่ที่ว่า ชานขนานเรือนริมน้ำมีลักษณะเป็นชั้นรอยต่อ ณ ขอบเขตของที่ว่าง (a layer at the edge of space) ขณะที่เฉลียงริมน้ำแสดงออกถึงที่ว่าง ท่ามกลางพื้นที่ใกล้เคียง (a space among juxtaposing settings) ถึงแม้ว่าทั้งสองแบบลักษณะจะมีความยาวขนานติดกับหมู่เรือน แต่ เฉลียงริมน้ำมีการเชื่อมต่อกับหมู่เรือนย่อยโดยชานแล่นระหว่างเรือน ขณะที่ชานขนานเรือนริมน้ำสามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่กึ่งส่วนตัว ของเรือนได้โดยตรง นอกจากนี้ ความสัมพันธ์จากลำน้ำสู่หมู่เรือน โดยเฉลียงริมน้ำได้เกิดขึ้นในลักษณะตั้งฉากกับลำน้ำ เช่นเดียวกับ แบบลักษณะศาลาริมน้ำและชานขนานเรือนริมน้ำ จากที่กล่าวมาข้าง ต้น จะพบว่าเฉลียงริมน้ำมีบทบาททั้งพื้นที่กึ่งส่วนตัวของหมู่เรือนและ สถานที่รอยต่อระหว่างหมู่เรือนและลำน้ำ ดังที่แสดงในแผนภาพ ความสัมพันธ์เชิงที่ว่างของเฉลียงริมน้ำ (ภาพ 13)

ในเชิงหน้าที่ประโยชน์ใช้สอย เฉลียงริมน้ำมีลักษณะเป็นพื้นที่ผสมผสานในรูปแบบของพื้นที่ย่อยภายในที่ว่าง (spaces within space) ที่ประกอบด้วย พื้นที่นั่งเล่น พื้นที่ทานอาหาร และ/หรือชานแดด เพื่อตากผ้า พื้นที่ทั้งหมดอยู่ร่วมกันภายในเฉลียงริมน้ำโดยปราศจากการปิดล้อมเพื่อกำหนดพื้นที่การใช้สอยที่ชัดเจน ดังนั้นพื้นที่ ประโยชน์ใช้สอยต่างๆ ภายในเฉลียงริมน้ำได้เกิดขึ้นในลักษณะซ้อนทับ ของที่ว่าง เนื่องจากเฉลียงริมน้ำเป็นพื้นที่กึ่งส่วนตัวที่ผสมผสาน การใช้สอยพื้นที่ซึ่งแตกต่างกัน จึงทำให้สามารถพบเห็นผู้อยู่อาศัย ในหมู่เรือนริมน้ำประกอบกิจกรรมในเฉลียงริมน้ำอยู่บ่อยครั้ง ทั้งนั่งเล่น ทานอาหาร และประกอบกิจกรรมครัวเรือนภายใน

12

13

14

ภาพ/Fig 12

ผังพื้นและรูปตัดแสดง
ความสัมพันธ์ระหว่าง
เฉลียงริมน้ำ พื้นที่ใช้สอย
ภายในเรือน และ
คลองอ้อมนนท์

The waterfront-dwelling
floor plan and section
highlight the relationship
between the dwelling,
the gallery, and the Klong
Om-Non.

ภาพ/Fig 13

ความสัมพันธ์เชิงที่ว่างของ
แบบลักษณะเฉลียงริมน้ำ

Spatial relations of the
waterfront gallery typology

ภาพ/Fig 14

เฉลียงริมน้ำทำหน้าที่เป็น
เรือนโรงอรรถประโยชน์ร่วม
ของเรือนซึ่งรองรับที่ว่างเพื่อ
การใช้สอยแบบผสมผสาน

The waterfront gallery is
often reappropriated as
the common house
accommodating
the dwelling's mixed-used
spaces.

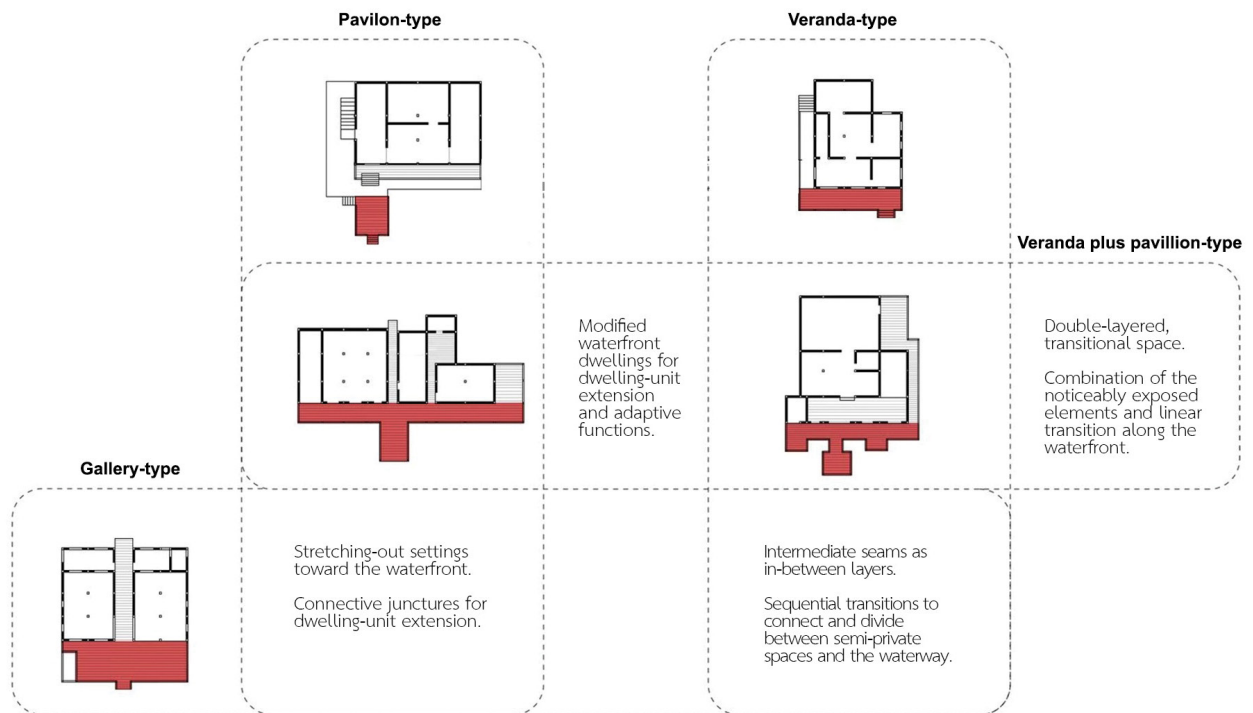
เฉลียงริมน้ำ หรือสามารถกล่าวได้ว่า เฉลียงริมน้ำเป็นเรือนโรงอรรถประโยชน์ร่วม (common house) ซึ่งมีลักษณะการใช้สอยที่ว่างแบบผสมผสานภายในพื้นที่เดียวกัน (ภาพ 14) การปรากฏตนในเฉลียงริมน้ำมีคล้ายคลึงกับศาลาริมน้ำ ซึ่งมีความใกล้ชิดกับบริบทริมน้ำและเปิดเผยตัวตนต่อสาธารณะมากกว่าชานชานเรือนริมน้ำ อย่างไรก็ตาม เพื่อความเป็นส่วนตัว เฉลียงริมน้ำของหมู่เรือนบางหลังมีการยกระดับพื้นเฉลียงที่สูงกว่าระดับน้ำค่อนข้างมาก รวมทั้งมีการปิดล้อมพื้นที่เฉลียงเพื่อบังสายตาจากสาธารณะด้วยองค์ประกอบของสวนแขวนที่ชายคา แฉกกันสาดปรับระดับ หรือแผงบังตาโปร่ง เป็นต้น และที่สำคัญการปรากฏตัวเพื่อประกอบกิจกรรมอยู่ในเฉลียงริมน้ำได้พัฒนาโอกาสปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อนบ้าน รวมทั้งผู้คนในชุมชนเมื่อแล่นเรือไปผ่านมา ถึงแม้ว่าแบบลักษณะเฉลียงริมน้ำมีโครงสร้างลำดับความสัมพันธ์ของที่ว่างเปลี่ยนผ่านที่ใกล้ชิดกับสายน้ำ แต่มีการจัดการองค์ประกอบเพื่อสร้างความเป็นส่วนตัว และการมีส่วนร่วมกับวิถีชุมชนแห่งริมน้ำในช่วงเวลาเดียวกัน

การอภิปรายผล: การเปรียบเทียบแบบลักษณะชานเรือนริมน้ำ

เมื่อเรือนอยู่ติดกับลำน้ำ ชานเรือนริมน้ำมีความสำคัญอย่างยิ่งของการทำหน้าที่เป็นสถานที่รอยต่อเพื่อการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนผ่านระหว่างเรือนริมน้ำและลำน้ำ เพื่อประสานความแตกต่างทางสภาพแวดล้อมในการดำรงอยู่ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ *ที่ว่างระหว่างกลาง* ที่ Aldo van Eyck, Gehl, Laiprakobsup ได้ตั้งข้อสังเกตไว้¹⁹ จากกรณีศึกษาเรือนริมน้ำในชุมชนบางไผ่ คลองอ้อมนนท์ แบบลักษณะชานเรือนริมน้ำทั้ง 4 ประเภท ทำหน้าที่เป็นสถานที่รอยต่อริมน้ำ โดยที่แสดงออกถึงแบบแผนโครงสร้างเชิงที่ว่างซึ่งแตกต่างจากชานของเรือนไทยเดิม ระบบชานในเรือนไทยเดิมทั้งชานแดด ชานร่ม (ระเบียง) และชานแล่น ซึ่งครอบคลุมพื้นที่โดยเฉลี่ย 40-50% ของพื้นที่ทั้งหมดของเรือน²⁰ รวมถึงพื้นที่อย่างชานในบ้านไทยร่วมสมัย เป็นองค์ประกอบของการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ของที่ว่างภายในหมู่เรือนเป็นหลัก ขณะที่ชานเรือนริมน้ำทำหน้าที่เป็นสถานที่เปลี่ยนผ่านระหว่าง (หมู่) เรือนกับพื้นที่สาธารณะภายนอกเรือน เนื่องจากเรือนริมน้ำมีความสัมพันธ์โดยตรงกับเส้นทางคมนาคมทางน้ำ โดยที่ชานเรือนริมน้ำทั้ง 4 แบบลักษณะครอบคลุมพื้นที่ชั้นแรกของเรือนในสัดส่วนโดยเฉลี่ย 20-25% และที่สำคัญคือ แบบลักษณะชานเรือนริมน้ำมีบทบาทเชิงสัญลักษณ์ในการบ่งบอกขอบเขตของเรือนริมน้ำต่อสาธารณะ

บนโครงสร้างทางกายภาพ แบบลักษณะศาลาริมน้ำและชานชานานเรือนริมน้ำ เป็นแบบแผนพื้นฐานที่สำคัญของสถานที่รอยต่อความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ ส่วนตัวของเรือนและพื้นที่สาธารณะของลำน้ำ ดังนั้นทั้งศาลาริมน้ำและชานชานานเรือนริมน้ำมีบทบาทเป็นที่ว่างเปลี่ยนผ่านของพื้นที่กึ่งสาธารณะ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และความต่อเนื่องระหว่างภายในและภายนอกเรือน คุณลักษณะของที่ว่างเปลี่ยนผ่านของศาลาริมน้ำและชานชานานเรือนริมน้ำ มีความสอดคล้องกับหน้าที่ของชานหน้าเรือน ซึ่งพัฒนาดำดับขั้นของการ ปรับเปลี่ยนที่ว่าง รวมทั้งมีลักษณะของการเชื่อมต่อรับ ดังที่อริศรีได้บ่งชี้ ถึงความสำคัญของสถานที่รอยต่อว่าเป็นที่ว่างของการปรับตัวในเชิงจิตวิทยา²² นอกจากนี้ ศาลาริมน้ำและชานชานานเรือนริมน้ำมีคุณสมบัติของพื้นที่ อเนกประสงค์ที่มีศักยภาพความยืดหยุ่นตอบรับกับกิจกรรมครัวเรือน ซึ่งมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของสถานที่ระหว่างกลางของการปรับเปลี่ยน แบบแผนการใช้สอยพื้นที่²³ อย่างไรก็ดี ทั้งศาลาริมน้ำและชานชานาน เรือนริมน้ำมีโครงสร้างและคุณลักษณะของที่ว่างซึ่งแตกต่างกัน โดยที่ แบบลักษณะศาลาริมน้ำมีลักษณะยื่นลอยตัวเหนือลำน้ำและการปิดล้อมพื้นที่ ความเป็นส่วนตัวท่ามกลางพื้นที่สาธารณะของลำน้ำ ขณะที่แบบลักษณะ ชานชานานเรือนริมน้ำเป็นสถานที่รอยต่อยื่นชานกับเรือนและมีลักษณะ การเปิดที่ว่างมากกว่าศาลาริมน้ำ

ขณะเดียวกัน ชานเรือนริมน้ำได้ปรากฏขึ้นในแบบลักษณะเชิงผสมผสานของ องค์ประกอบและหน้าที่ประโยชน์การใช้สอย ดังเช่น แบบลักษณะชานเรือน ผนวกศาลาริมน้ำได้ปรากฏเป็นสถานที่รอยต่อกับเรือนริมน้ำขนาดใหญ่ โดยที่ ศาลาริมน้ำทำหน้าที่เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะที่เชื่อมต่อกับลำน้ำ และชานเรือน มีบทบาทเป็นที่ว่างเปลี่ยนผ่านภายใน(หมู่)เรือนและ/หรือเรือนต่อขยายตาม แนวชานกับลำน้ำ รวมทั้งเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ของเรือน นอกจากนี้ หมู่เรือนริมน้ำมีลักษณะการขยายตัวของเรือนย่อยซึ่งเป็นการเติบโตขึ้นตาม กาลเวลา เหตุผลดังกล่าวได้ทำให้มีความต้องการพื้นที่ใช้สอยร่วมของครอบครัว ที่เกิดขึ้นในแบบลักษณะเฉลียงริมน้ำซึ่งมีบทบาทเป็นโถงกลางของหมู่เรือนริมน้ำ และปรากฏขึ้นในลักษณะพื้นที่กึ่งส่วนตัวยื่นลอยสู่ลำน้ำ แบบลักษณะเฉลียงริมน้ำ เป็นสถานที่รอยต่อริมน้ำที่มีขนาดใหญ่กว่าแบบลักษณะอื่น ๆ เนื่องจากทำ หน้าที่เป็นพื้นที่รวมตัวของหมู่เรือนที่ผสมผสานกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ เดียวกัน ขณะที่ชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำมีการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ ของที่ว่างที่มีลำดับขั้นมากกว่าแบบลักษณะอื่น ๆ ถึงแม้ว่าสถานที่รอยต่อริมน้ำ ทั้ง 4 แบบลักษณะ มีคุณลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน แต่มีศักยภาพ ในการพัฒนาเป็นสถานที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนริมน้ำ โดยการสร้างโอกาสปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ

ภาพ/Fig 15

การเปรียบเทียบคุณลักษณะ
ของแบบลักษณะ
ชานเรือนริมน้ำ: ศาลาริมน้ำ
ชานขนานเรือนริมน้ำ
ชานผนวกศาลาริมน้ำ
และเฉลียงริมน้ำ

Comparative diagrams of
the different types of
waterfront verandas
surveyed: (1) waterfront
pavilion; (2) waterfront
parallel veranda; (3)
waterfront veranda plus
pavilion; (4) waterfront
gallery

ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบคุณลักษณะระหว่างทั้ง 4 แบบลักษณะของสถานที่
รอยต่อริมน้ำพบว่า ศาลาริมน้ำ ชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำ และเฉลียงริมน้ำ
มีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกันในเชิงของสถานที่รอยต่อซึ่งยื่นลอยตัวออกสู่
ลำน้ำ โดยที่แบบลักษณะเฉลียงริมน้ำและชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำมีศักยภาพ
ในการทำหน้าที่ของสถานที่เปลี่ยนผ่านเพื่อการเชื่อมต่อความสัมพันธ์
เพื่อการขยายตัวของหมู่เรือนริมน้ำ ขณะที่แบบลักษณะชานขนานเรือนริมน้ำ
และชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำทำหน้าที่เป็นชั้นรอยต่อระหว่างกลาง
(in-between layer) ซึ่งพัฒนาลำดับขั้นการเปลี่ยนผ่านของที่ว่างทั้งใน
ลักษณะของการเชื่อมต่อความสัมพันธ์และการแบ่งแยกที่ว่างระหว่างพื้นที่
ถึงส่วนตัวของเรือนและลำน้ำ โดยเฉพาะชานเรือนผนวกศาลาริมน้ำเป็น
การสร้างสถานที่เปลี่ยนผ่าน 2 ระดับ ที่ประสานชานเรือนยาวขนานลำน้ำและ
องค์ประกอบของศาลาริมน้ำที่เปิดเผยตัวตนต่อสาธารณะเข้าไว้ด้วยกัน ดังที่
แสดงในภาพ 15

ในทางสถาปัตยกรรม แบบลักษณะของขานเรือนริมน้ำทั้ง 4 ประเภท มีอิทธิพลที่สำคัญต่อรูปลักษณะด้านหน้าของ(หมู่)เรือนริมน้ำจากมุมมองทางด้านริมน้ำ เนื่องจากทั้ง 3 แบบลักษณะของขานขานเรือนริมน้ำ ขานผนวกศาลาริมน้ำ และเฉลียงริมน้ำ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของด้านหน้าตัวเรือน ยกเว้นศาลาริมน้ำ อย่างไรก็ตาม ด้วยคุณลักษณะที่ยื่นลอยตัวออกสู่น้ำ จึงทำให้ศาลาริมน้ำปรากฏเป็นองค์ประกอบที่โดดเด่นหน้าเรือน ในมุมมองระดับชุมชน สามารถสังเกตได้ว่า ความต่อเนื่องของขานเรือนริมน้ำได้ก่อรูปร่างของสถานที่รอยต่อริมน้ำและภาพลักษณ์ของคลองอ้อมนนท์ และนำไปสู่จิตวิญญาณของสถานที่ (Genius loci: spirit of place) ซึ่งสะท้อนผ่านเอกลักษณ์ทางกายภาพของชุมชนริมน้ำร่วมกับการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของวิถีชีวิตในชุมชนริมน้ำ

บทสรุป: ขานเรือนริมน้ำ แบบลักษณะ และสถานที่รอยต่อริมน้ำ

ขานเรือนริมน้ำเป็นสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างที่ปรากฏดำรงอยู่คู่กับเรือนริมน้ำ และเป็นองค์ประกอบทางกายภาพเชิงสัญลักษณ์ของขอบเขตเรือนและสถานที่รอยต่อริมน้ำที่มีความหมายต่อความผูกพันของวิถีวัฒนธรรมริมน้ำที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ และที่สำคัญ ขานเรือนริมน้ำในฐานะสถานที่รอยต่อเรือนริมน้ำได้ปรากฏในหลายรูปแบบที่สามารถจำแนกเป็นแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมซึ่งมีโครงสร้างของที่ว่างระหว่างกลางของการเปลี่ยนผ่านและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเฉพาะประเภทที่ผนวกกับลักษณะการใช้สอยและบทบาททางสังคมของชุมชนริมน้ำ

จากการศึกษาขานเรือนริมน้ำ คลองอ้อมนนท์ซึ่งเป็นชุมชนริมน้ำเกษตรกรรมและการค้าขายดั้งเดิม การจำแนกแบบลักษณะของขานเรือนริมน้ำทั้ง 4 ประเภทของศาลาริมน้ำ ขานขานเรือนริมน้ำ ขานเรือนผนวกศาลาริมน้ำ และเฉลียงริมน้ำ ประกอบด้วยคุณลักษณะเฉพาะร่วมกัน ดังนี้

1. ที่ว่างเปลี่ยนผ่านกึ่งเปิดโล่งมีหลังคาคลุมยื่นต่อออกจาก(หมู่)เรือนสู่ริมน้ำ
2. สถานที่ระหว่างกลาง ขอบเขตรอยต่อ และโถงภายนอก ของการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมภายในเรือนในลักษณะตั้งฉากกับลำน้ำ
3. สถานที่รอยต่อผนวกศักยภาพความยืดหยุ่นของที่ว่าง เพื่อรับรองหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยแบบผสมผสาน และ
4. การสร้างโอกาสปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนริมน้ำแบบไม่เป็นการ

ภาพ/Fig 16

การปิดล้อมปราศจาก
การเชื่อมต่อได้แบ่งแยก
โครงการพัฒนาที่พักอาศัย
ริมคลองอ้อมนนท์ออกจาก
บริบทชุมชนริมน้ำดั้งเดิม

High fencing built around
new property
developments located on
the Klong Om-Non isolate
the communities from
one another.

จากคุณลักษณะร่วมที่กล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบของแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมของงานเรือนริมน้ำครอบคลุมทั้งคุณลักษณะของที่ว่าง โครงสร้างความสัมพันธ์องค์รวมของที่ว่าง หน้าที่การใช้สอย และบทบาททางสังคม การค้นคว้าแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ครอบคลุมทั้ง 4 องค์ประกอบดังกล่าว นำไปสู่ความเข้าใจถึงความสำคัญของงานเรือนริมน้ำ ในบทบาทของสถานที่ที่รอยต่อในบริบทที่รอบด้าน

โดยสรุป งานเรือนริมน้ำแสดงออกถึงแบบลักษณะของสถานที่ที่รอยต่อ *กึ่งสาธารณะ* ที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างลำน้ำและเรือนริมน้ำที่มีลักษณะเป็นโถงหน้าเรือน ถึงแม้ว่าบทบาทของเส้นทางคมนาคมทางน้ำมีความสำคัญน้อยลง งานเรือนริมน้ำยังคงทำหน้าที่เป็นสถานที่เพื่อการสืบสานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนริมน้ำ และที่สำคัญงานเรือนริมน้ำสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของวิถีชุมชนริมน้ำ トラบเท่าที่คุณลักษณะทางกายภาพของงานเรือนริมน้ำยังคงความหมายของความเป็นโถงทางเข้าของการต้อนรับ เชื้อเชิญ (welcoming vestibule) ที่ผนวกความยืดหยุ่นของที่ว่างเพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอยและกิจกรรมในสถานที่ที่รอยต่อริมน้ำ ซึ่งสนับสนุนการพัฒนาปฏิสัมพันธ์ร่วมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนริมน้ำ

ดังนั้น บทความนี้มีข้อเสนอแนะว่า การค้นคว้าแบบลักษณะงานเรือนริมน้ำ ในบริบทที่แตกต่างกันจะเป็นการตรวจสอบแนวคิดของสถานที่ที่รอยต่อริมน้ำ ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญจะเป็นการพัฒนาแบบแผนเพื่อการอ้างอิงทางสภาพแวดล้อมริมน้ำในเชิงทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นประโยชน์ในการประยุกต์กับการออกแบบสถานที่ที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์ริมน้ำในอนาคต การทำความเข้าใจแบบลักษณะงานเรือนริมน้ำและความสำคัญของสถานที่ที่รอยต่อริมน้ำมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อโครงการพัฒนาที่พักอาศัยรูปแบบใหม่ที่กำลังแทรกตัวในชุมชนริมน้ำย่านชานเมือง โดยการพัฒนาศูนย์ที่รอยต่อริมน้ำที่มีขนาดส่วนสัดส่วนที่เหมาะสมเพื่อทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะของโครงการ และเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับบริบทชุมชนริมน้ำ เพื่อทดแทนการปิดล้อมโครงการที่พักอาศัยซึ่งแยกออกจากบริบทชุมชนริมน้ำซึ่งทำให้เกิด *กำแพงขวางกั้นที่ไร้ชีวิต* (deadly bordering wall) ซึ่งจะนำไปสู่การทำลายเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำดั้งเดิม (ภาพ16) การประยุกต์และการตีความใหม่ของสถานที่ที่รอยต่อริมน้ำจากการอ้างอิงกับแบบลักษณะงานริมน้ำสามารถเป็นวิธีการสร้างสรรค์สถานที่ร่วมสมัย เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ร่วมกับวิถีวัฒนธรรมริมน้ำที่มีความหมาย รวมทั้งการเชื่อมโยงความแตกต่างของการตั้งถิ่นฐานให้ดำรงอยู่ร่วมกัน ที่ควบคู่กับสืบสานเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (SOC66240006) และขอขอบคุณคณะผู้ร่วมวิจัย ดังนี้ รศ.ดร.ธนพันธ์ ไส้ประกอบทรัพย์ นางสาวกรกนก วิมลนิมิตร และนายปรีตกร อินทรกำแหง

เชิงอรรถ

- 1 พบสุข ทัดทอง, “ความหมายของพื้นที่ฐานในงานสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยไทยร่วมสมัย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2563).
- 2 Alban Janson and Florian Tigges, **Fundamental Concepts of Architecture: The Vocabulary of Spatial Situations** (Basel: Birkhauser, 2014), 342-344.
- 3 William Kleinsasser, **Synthesis 9: A Theory Base for Architecture, Course manuscript** (Eugene: University of Oregon, 1999), 60-68; Narongpon Laiprakobsup, “Inbetween Place: The Presence of Transitional Intervals,” **Journal of the Faculty of Architecture, Silpakorn University** 23 (2008): 17-38.
- 4 โชติ กล้วยานมิตร, **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539), 120; สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, **น้ำ: บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539), 98; อรศิริ ปาณินท์, **ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2538), 51.
- 5 ฤทัย ใจจงรัก, **เรือนไทยเดิม**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539), 30-33.
- 6 พบสุข ทัดทอง, “ความหมายของพื้นที่ฐานในงานสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยไทยร่วมสมัย,” 50-52.
- 7 ฤทัย ใจจงรัก, **เรือนไทยเดิม**, 33. และสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, **น้ำ: บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย**, 120.
- 8 วิมลสิทธิ์ ทรายงูร, กอบกุล อินทรวิจิตร, สันติ ฉันทวิลาสวงศ์ และวีระ อินพันทัง, **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต** (กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2536), 66.

- 9 พบสุข ทัดทอง, “ความหมายของพื้นที่ฐานในงานสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยไทยร่วมสมัย,” 59-67.
- 10 Narongpon Laiprakobsup, “Inbetween Place: The Presence of Transitional Intervals,” 20.
- 11 Aldo van Eyck, **Team 10 Primer**, Edited by Alison Smithson (Cambridge: MIT Press, 1968), 96-105.
- 12 Narongpon Laiprakobsup, **Inbetween Place: The Emergence of the Essence** (Germany: VDM Verlag Dr. Muller, 2008), 2.
- 13 Jan Gehl, **Cities for People** (Washington: Island Press, 2010), 136-141. and Narongpon Laiprakobsup, “Drawing Embodied Spatial Networks in Parallel with Sustainability of Place,” **Journal of Architectural/ Planning Research and Studies** 7, 1 (2010): 36.
- 14 Aldo Rossi, **The Architecture of the City** (Cambridge: The MIT Press, 1982).
- 15 Alban Janson and Florian Tigges, **Fundamental Concepts of Architecture: The Vocabulary of Spatial Situations**, 342-344.
- 16 Robert Yin, **Case Study Research: Design and Method**, 2nd ed. (Thousand Oaks: Sage Publications, 1994).
- 17 Ibid.
- 18 Yvonna Lincoln and Egon Guba, **Naturalistic Inquiry** (California: Sage Publications, 1985), 344-351.
- 19 Aldo van Eyck, **Team 10 Primer**, (1968); Jan Gehl, **Cities for People**, (2010); Narongpon Laiprakobsup, “Inbetween Place: The Presence of Transitional Intervals,” (2008).
- 20 ฤทัย ใจจงรัก, **เรือนไทยเดิม**, 30-33; สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, **น้ำ: บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย**, 98.
- 21 พบสุข ทัดทอง, “ความหมายของพื้นที่ฐานในงานสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยไทยร่วมสมัย.”
- 22 อรศิริ ปาณินท์, **ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม**, 51-52.
- 23 Williams Kleinsasser, **Synthesis 9: A Theory Base for Architecture, Course Manuscript**, 60-68; Narongpon Laiprakobsup, “Inbetween Place: The Presence of Transitional Intervals,” 36.

Bibliography

- Chot Kanlayanamit. **Sathāpattayakam bāp Thai dēm [Traditional Thai Architecture]**. 2nd ed. Bangkok: The Association of Siamese Architects under Royal Patronage, 1996.
- Gehl, Jan. **Cities for People**. Washington: Island Press, 2010.
- Janson, Alban and Tigges, Florian. **Fundamental Concepts of Architecture: The Vocabulary of Spatial Situations**. Basel: Birkhauser, 2014.
- Kleinsasser, William. **Synthesis 9: A Theory Base for Architecture, Course Manuscript**. Eugene: University of Oregon, 1999.
- Lincoln, Yvonna and Guba, Egon. **Naturalistic Inquiry**. California: Sage Publications, 1985.
- Narongpon Laiprakobsup. "Drawing Embodied Spatial Networks in Parallel with Sustainability of Place." **Journal of Architectural/Planning Research and Studies** 7, 1 (2010): 29-42.
- . **Inbetween Place: The Emergence of the Essence**. Germany: VDM Verlag Dr. Muller, 2008.
- . "Inbetween Place: The Presence of Transitional Intervals." **Journal of the Faculty of Architecture, Silpakorn University** 23 (2008): 17-38.
- Onsiri Panin. **Thī wāng thāng sathāpattayakam [Space in Architecture]**. Bangkok: Rangsit University Press, 1995.
- Phopsuk Tadtong. "Khwāmmāi khōng phūnthī chān nai ngān sathāpattayakam bānpak 'āsai Thai rūamsamai [Meaning of Chan (central terrace) in Contemporary Thai House]." Ph.D. dissertation, Silpakorn University, 2020.
- Rossi, Aldo. **The Architecture of the City**. Cambridge: The MIT Press, 1982.
- Ruethai Jaijongrak. **Rūan Thai dēm [Traditional Thai House]**. 2nd ed. Bangkok: The Association of Siamese Architects under Royal Patronage, 1996.
- Sumet Jumsai na Ayudhya. **Nam: bōkēt hāng wathanatham Thai [Water: The Origin of Thai Culture]**. 2nd ed. Bangkok: The Association of Siamese Architects under Royal Patronage, 1996.
- Van Eyck, Aldo. **Team 10 Primer**. Edited by Alison Smithson. Cambridge: MIT Press, 1968.
- Vimolsiddhi Horayangkura, Kobkul Intharawichit, Santi Chantawilatwong and Vira Inpuntung. **Phatthanākān nāo khwāmkhīt lā rūpbāp khōng ngān sathāpattayakam 'adīt patčhuban lā 'anākhōt [Development of Concept and Architectural Style: Past, Present and Future]**. Bangkok: The Association of Siamese Architects under Royal Patronage, 1993.
- Yin, Robert. **Case Study Research: Design and Method**. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, 1994.

Illustration Sources

All illustrations by the author.